

FINANCIJSKA PISMENOST SREDNJOŠKOLACA U REPUBLICI HRVATSKOJ

Krmpotić, Tina

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of economics Split / Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:124:549076>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-04-20**

Repository / Repozitorij:

[REFST - Repository of Economics faculty in Split](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

SVEUČILIŠTE U SPLITU
EKONOMSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

FINANCIJSKA PISMENOST
SREDNJOŠKOLACA U REPUBLICI
HRVATSKOJ

Mentor:

izv.prof.dr.sc. Ana Rimac Smiljanić

Student:

Tina Krmpotić

broj indeksa:2161818

Split, kolovoz 2020.

SADRŽAJ

1. UVOD	1
1.1. Problem istraživanja	1
1.2. Predmet istraživanja	4
1.3. Istraživačke hipoteze	5
1.4. Svrha i cilj rada	7
1.5. Metode rada	8
1.6. Doprinos rada	9
1.7. Struktura diplomskog rada	9
2. FINACIJSKA PISMENOST	10
2.1. Pojmovno određenje financijske pismenosti.....	10
2.1.1. Financijsko znanje	12
2.1.2. Financijske vještine	13
2.1.3. Financijsko ponašanje	14
2.2. Važnost financijske pismenosti	16
2.3. Financijska pismenost kao proces.....	18
3. FINACIJSKA PISMENOST U SVIJETU I U REPUBLICI HRVATSKOJ	20
3.1. Rezultati istraživanja financijske pismenosti u svijetu	20
3.2. Financijska pismenost u Republici Hrvatskoj	23
3.2.1. Primjeri dobre prakse u Republici Hrvatskoj	26
3.2.2. Rezultati istraživanja Hrvatske narodne banke i Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine	27
4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE O FINACIJSKOJ PISMENOSTI SREDNJOŠKOLACA	30
4.1. Opis metodologije i karakteristike uzorka istraživanja.....	30
4.2. Uzorak istraživanja	31
4.3. Analiza rezultata financijskog znanja s obzirom na osobna obilježja.....	46
4.4. Testiranje hipoteza	48
5. ZAKLJUČAK.....	51
6. SAŽETAK.....	53
SUMMARY	53

7. LITERATURA:	54
POPIS SLIKA	59
POPIS TABLICA	59
PRILOZI	60

1. UVOD

1.1.Problem istraživanja

Kao sastavni dio financija, i to gledajući s aspekta akumulacije, raspodjele i trošenja novčanih sredstava, u današnje moderno i suvremeno vrijeme financijska pismenost diljem svijeta ima sve veću važnost, i to prvenstveno zbog „*poticanja na kritičko razmišljanje, odgovornog upravljanja vlastitim prihodima, te poznavanje temeljnih prava prilikom korištenja bankarskih ili općenito financijskih usluga*“ (PVZG, 2019.). Financijska pismenost, kao sve važniji koncept današnjice, predstavlja područje u kojemu daljnji razvoj novih tehnologija i medija ima velikog utjecaja na poticanje cjelokupnog proučavanja i istraživanja koncepta financijske pismenosti (PVZG, 2019.).

Nadalje, pitanje financijske pismenost postaje sve važnija tema današnjice, i to gledajući s aspekta znanstvenih i empirijskih istraživanja te s aspekta praktičnog života, provedenih u protekla dva desetljeća (OECD, 2019.). Vehovec (2011.) tvrdi da se potreba za širenjem financijske pismenosti temelji na ekonomskim razlozima prouzročenim demografskim promjenama, promjenama na financijskim tržištima i promjenama javnih politika u pogledu mirovinske zaštite i zaštite potrošača općenito.

Tijekom posljednjih godina došlo je također i do vidljivog napretka cjelokupnog društva, u skladu s čim je „*otvoreno*“ i pokrenuto pitanje financijske pismenosti društva. Isto tako, došlo je i do loših događanja, primjerice krize globalnih razmjera koja je imala jako velikog utjecaja da se u javnosti započne govoriti o financijskoj pismenosti. Kao najbolji primjer može se predstaviti svjetska financijska kriza koja je započela u Sjedinjenim Američkim Državama (SAD) 2008. godine, odnosno kriza koja je imala velikog i globalnog utjecaja na stabilnost, financijske odluke te na financijsku pismenost populacije (CROSB, 2019.).Potreba za financijskim obrazovanjem, i to posebice gledajući na financijsku pismenost, pojavila se prvenstveno u visoko razvijenim zemljama svijeta, a zatim i u siromašnim zemljama, i to kao posljedica financijskih, demografskih, političkih, ekonomskih i tehnoloških promjena. Financijska pismenost je jednako važna i za razvijene zemlje i za zemlje u razvoju, iako je u razvijenim zemljama zbog više razine dohotka i kapaciteta institucija jednostavnije provesti programe obrazovanja (Vehovec, 2011.).

Iskustveno gledajući, većina ljudi „*se pri realizaciji svojih životnih potreba suočava s konkretnim problemima financijske prirode*“ (Palac i dr., 2017.: 230.) kao što su primjerice, štednja, krediti te zdravstvena, mirovinska i životna osiguranja. U današnje vrijeme se uvelike naglašava važnost donošenja optimalnih i kompleksnih financijskih odluka, i to iz razloga jer su ljudi iz dana u dan sve više suočeni s „*donošenjem velikog broja financijskih odluka, bilo onih kratkoročnih koje utječu na zadovoljavanje osnovnih životnih potreba, ili dugoročnih vezanih uz osiguravanje mjesta stanovanja ili pripreme za mirovinu*“ (RAND Corporation, 2019.). Također, potrebno je reći kako donošenje pogrešnih odluka može imati velike i značajne posljedice na kvalitetu života pojedinca, kao i na ostale koji se nalaze u njegovoj okolini (RAND Corporation, 2019.). Lončar i Golemac(2015.) u svom radu navode kako financijski pismeni pojedinci u odnosu na financijski nepismene, uobičajeno imaju viši raspoloživi dohodak, višu ušteđevinu, nisu skloni precjenjivanju svojih sposobnosti, razborito se zadužuju te imaju realne financijske ciljeve, imaju više financijskog samopouzdanja, tj. planiraju svoje financije s ciljem postizanja veće financijske učinkovitosti.

Brojna svjetska istraživanja, primjerice PISA testiranje OECD-a, engl. „*Programme for International Student Assessment*“, iz 2012. godine, ukazuju na „*nužnost stjecanja financijske pismenosti već od najranijeg obrazovanja i pokazuju izrazito nizak stupanj financijske pismenosti odraslih ljudi*“ (Palac i dr., 2017.: 230.). Prema navedenom, uz informatičku pismenost, financijska pismenost također postaje osnovni uvjet bez kojega je iznimno teško opstati u današnjem dinamičnom okruženju. Zbog navedenih teorijskih odrednica, naglašava se da je „*financijsko opismenjavanje nužno provoditi od ranog djetinjstva kako bi se podigla financijska pismenost i građanima omogućilo stjecanje financijskih kompetencija nužnih u svakodnevnom životu*“ (Poduzetništvo, 2019.).

S obzirom na tvrdnju da je koncept financijske pismenosti relativno novi termin ne postoji jedinstvena definicija proučavane problematike, nego ju brojni autori interpretiraju na razne načine. Naime, financijsku pismenost Balen (2017.: 23.) definira kao vještinu upravljanja osobnim financijama, odnosno pokazatelj razine razumijevanja i primjene znanja o upravljanju osobnim financijama. Europska bankovna federacija (EBF) financijsku pismenost definira kao tzv. „*esencijalnu komponentu*“ koja „*omogućava potrošačima razumijevanje donesenih financijskih odluka kako bi izbjegli nepotrebne rizike, velike dugove i potencijalne financijske katastrofe*“ (EBF, 2009.: 2). Isto tako, financijska pismenost omogućava i korištenje određenih prednosti koje pojedini financijski instrumenti u konačnici mogu i ponuditi.

Najčešće korištena definicija je ona Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD) u kojoj se financijska pismenost definira kao „*proces u kojem financijski potrošači/ulagači poboljšavaju svoje razumijevanje financijskih proizvoda i koncepata te putem informacija, uputa i/ili objektivnih savjeta razvijaju potrebne vještine i sigurnost kako bi postali svjesniji financijskih rizika i prilika, kako bi mogli donositi utemeljene odluke, kako bi znali gdje se obratiti za poboljšanje svoje financijske dobrobiti*“ (OECD, 2005.: 13.). S druge strane, prethodno navedena organizacija je vodeća organizaciju u području promicanja i ispitivanja financijske pismenosti. U današnje vrijeme, OECD pruža intenzivan angažman s aspekta financijske pismenosti, i to u skladu s brojnim objavljenim knjigama, radovima te stručnim i znanstvenim člancima. Danas, OECD, Svjetska banka i Europska komisija imaju najveći doprinos i utjecaj što se tiče financijske pismenosti. U izvještajima Svjetske banke je vidljivo i kako pojedinci koji su manje financijski pismeni češće „*upadaju*“ u probleme s dugom, uzimaju skuplje kredite te ne štede i ne planiraju budućnost. S druge strane, pojedinci koji imaju veći stupanj financijske pismenosti uspoređuju ponuđene opcije, efektivnije provode pregovore, postavljaju pitanja te na taj način pridonose daljnjem ekonomskom rastu i razvoju (WB, 2010.).

Svjetska banka u „*Izvješću o slučaju financijske pismenosti u zemljama u razvoju*“, WB (2010.) navodi da financijsko obrazovanje potrošačima, posebice mladima, pruža tzv. „*moć*“ kako bi mogli analizirati različite financijske opcije, odnosno kako bi mogli donijeti određene odluke u cilju vlastitog dugoročnog financijskog uspjeha. Sukladno tome, može se reći da bi pojedinci trebali biti svjesni prava i obveza koje imaju kao korisnici financijskih proizvoda, tj. trebali bi biti u mogućnosti raspoznati i upravljati rizikom te donositi bolje financijske odluke zahvaljujući financijskoj pismenosti (WB, 2010.).

Veliki broj zemalja diljem svijeta razvio je, odnosno implementirao, nacionalne strategije koje se odnose na podizanje razine financijskog znanja i financijske pismenosti populacije, i to s temeljnim osvrtnom na mlađu populaciju (WB, 2010.). Unatoč tome što je pitanje financijske pismenosti u razvijenim i nerazvijenim zemljama svijeta prepoznato kao važno za daljnji razvoj i napredak, smatra se da Republici Hrvatskoj još uvijek nije pruženo dovoljno pozornosti. Nadalje, prema istraživanju provedenom 2015. godine od strane OECD-a, prosječna ocjena financijske pismenosti u Republici Hrvatskoj „*iznosi 11,7 bodova od mogućih 21, najnižu pismenost imaju mlađi od 19 godina (9,3), a najvišu oni višeg i visokog obrazovanja (12,8), te građani s prihodima kućanstva većim od 6.250 kn (12,8) kao i oni iz gradova s više od 100 000 stanovnika (13,1)*“ (HANFA, 2015.).

Prema navedenim teorijskim odrednicama i rezultatima istraživanja, temeljna problematika ovog istraživačkog rada podrazumijeva teorijsku i praktičnu analizu financijske pismenosti, i to s posebnim osvrtom na srednjoškolce. Danas, srednjoškolci imaju specifične „*načine ponašanja i životne orijentacije, a i specifičan društveni kontekst u kojem odrastaju*“ (Mlinarević, 2004.: 241.). Naime, što se tiče temeljnih sastavnica financijske pismenosti kod srednjoškolaca, potrebno je voditi računa o financijskom znanju, financijskom ponašanju i odnosu prema trošenju novca (HNB, 2019.). Suvremeni način života mnoge mlade, pa tako i srednjoškolce, vodi prema situacijama u kojima su suočeni s donošenjem kompleksnih financijskih odluka u ranim fazama života. Prethodno navedene odluke bit će uspješne ako srednjoškolci posjeduju određeni stupanj financijskog znanja i vještina. Srednjoškolci se mogu svrstati u poprilično osjetljivu skupinu, i to jer u velikoj većini slučajeva financijski ovise o roditeljima i starateljima. Također, srednjoškolci su osjetljiva skupina jer se nalaze i u fazi uskoro ostvarivanja, tzv. „*financijske neovisnosti*“ koja u konačnici sa sobom povlači odgovornost da određene odluke. Stoga, potrebno je naglasiti da financijske odluke utječu na kvalitetu života, a srednjoškolci će kao buduća radna snaga izravno utjecati na donošenje financijskih odluka. Neovisno o zemljopisnom položaju i razvijenosti gospodarstva, budžetiranju u financijskom planiranju, financijska pismenost potrebna je svim mladima, a isto tako i srednjoškolcima.

Na kraju, može se reći da je ispitivanje financijske pismenosti od velike važnosti kako za razvijene tako i za zemlje u razvoju. Vehovec (2011.) navodi da su Lusardi i Mitchell (2007.) u svom radu ukazali na činjenicu da većina stanovništva u razvijenom dijelu svijeta nije upoznata čak ni s najosnovnijim ekonomskim konceptima potrebnim za donošenje odluka o razumnoj štednji i investicijama. Slabija se informiranost naročito ističe među osobama s nižim dohotkom i nižim stupnjem obrazovanja te kod žena i manjinskih zajednica. Navedeno je ukazalo na veću potrebu istraživanja financijske pismenosti mladih.

1.2.Predmet istraživanja

U skladu s prethodno interpretiranim problemom, empirijski će se analizirati stupanj financijske pismenosti među srednjoškolcima na području Makarske rivijere. Također, ispitivat će se i činjenica postoji li (i u kolikoj mjeri) razlika u stupnju financijske pismenosti među srednjoškolcima ekonomskog te ostalih smjerova. Naime, srednjoškolci ekonomskog

smjera tijekom svog školovanja susreću se sa tumačenjem pojmova financija i financijske pismenosti, kao i samog značaja financijske pismenosti kod mladih. Financijska pismenost ovisi o velikom broju čimbenika, a obrazovanje je jedan od najvažnijih. Primjerice, srednjoškolci educirani u području financija i ekonomije općenito, bit će financijski pismeniji od onih koji to nisu. Tako je, na primjer, manja vjerojatnost da će netko tko se razumije u kamatne stope postati „žrtvom“ zaduživanja po nepovoljnim uvjetima.

Makarska rivijera odabrana je zbog razvijenosti turizma i mogućnosti obavljanja sezonskih poslova, sukladno čemu srednjoškolci često imaju osobni dodir s tržištem rada i preraspodjelom svojih zarađenih novaca, ali i novaca dobivenih od roditelja. Primjerice, većina srednjoškolaca s područja Makarske rivijere nakon završetka škole obavlja sezonske poslove, dok primjerice srednjoškolci s drugog dijela zemlje ljetno iskoristavaju s turističkog aspekta, tj. za odmor. Naime, Makarska predstavlja *„jedno od najpoznatijih turističkih odredišta hrvatskog priobalja, privlačno zbog svojih prirodnih i klimatskih karakteristika, raznolike turističke ponude i gostoljubivih domaćina“* (Grad Makarska, 2019.).

U samom provođenju empirijskog istraživanja, srednje škole u kojima je provedeno istraživanje su Srednja škola fra Andrije Kačića Miošića i Srednja strukovna škola. Istraživanje je provedeno putem internetskog anketnog upitnika, engl. „Google Docs“, i to u prethodnom dogovoru s ravnateljima navedenih škola. Srednjoškolci pojedinih smjerova su odgovaranjem na postavljena pitanja otkrili u kojoj mjeri razumiju temeljne pojmove, odnosno pojedine financijske odrednice koji se vežu za financijsku pismenost.

1.3. Istraživačke hipoteze

Na osnovu uočenog problema i definiranog predmeta istraživanja, definiraju se istraživačke hipoteze ovog rada:

H1: Srednjoškolci Makarske rivijere nisu dovoljno financijski pismeni.

S obzirom na proučenu stručnu literaturu vezano za financijsku pismenost, dolazi do pitanja jesu li srednjoškolci financijski pismeni ili ne. Kao što je u predmetu istraživanja navedeno, prilikom analize u obzir će se uzeti srednjoškolci iz dvije srednje škole na području Makarske rivijere.

OECD je provela brojna istraživanja o financijskoj pismenosti (OECD, 2012., OECD, 2013., OECD, 2014., OECD, 2015.), u mnogim zemljama svijeta, isto tako uključujući i Republiku Hrvatsku. OECD dobivene rezultate interpretira kao relevantne pokazatelje stanja razine financijske pismenosti zemlje. S obzirom da navedena istraživanja ukazuju na nisku razinu financijske pismenosti u Republici Hrvatskoj, naročito u dobi od 19 godina, smatra se da ključna je provedba analize srednjoškolaca kako bi se utvrdila razina njihove financijske pismenosti, te srodno rezultatima poduzele potrebne mjere za povećanje financijske pismenosti kroz program školskog obrazovanja.

U skladu s tim, moguće je i postaviti pitanje vezano za financijsku pismenost srednjoškolaca na području Republike Hrvatske, točnije na području Makarske rivijere, te pretpostaviti kako je financijska pismenost nedovoljna. Naime, Ministarstvo financija Republike Hrvatske (MFIN), kao nositelj financijske pismenosti, „*izradilo je Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine*“ (MFIN, 2019.). Navedeni dokument za cilj ima ostvarivanje određene koristi od financijskog obrazovanja, no statistički gledano, na području Republike Hrvatske još uvijek nisu vidljivi rezultati.

Promatrajući istraživanja iz ostalih svjetskih zemalja može se zaključiti da je situacija slična, i to u većini gospodarstava svijeta. Istraživanje koje je proveo Opoku (2015.) u srednjim školama ukazuju na nedovoljnu razinu financijske pismenosti u Gani što dovodi do zaključka da je nužna promjena školskog kurikulumu. Također, u istraživanjima provedenim za razvijene zemlje (Lusardi, Mitchell, i Curto, 2010, Lusardi, Mitchell, 2011., Lusardi 2011.) rezultati ukazuju na nisku razinu financijske pismenosti mladih.

Osim pitanja koje se odnosi na opću financijsku pismenost srednjoškolaca na području Makarske rivijere, postavlja se također i pitanje jesu li srednjoškolci ekonomskog smjera financijski pismeniji od srednjoškolaca ostalih smjerova. Kao osnovni čimbenik nedovoljne pismenosti može se navesti obrazovni sustav u Republici Hrvatskoj, i to jer se srednjoškolsko obrazovanje u današnje vrijeme u većini situacija temelji na starim izvorima, dok se osnovni financijski pojmovi poput vrsta osobnih računa ili osnova poreznog sustava uopće ne spominju.

H2: Srednjoškolci ekonomskog smjera su financijski pismeniji od srednjoškolaca ostalih smjerova.

Srednjoškolcima ekonomskog smjera u strukovnom kurikulumu „leži“ proučavanje određenih financijskih zakonitosti, njihovo korištenje i sl., zbog čega srednjoškolci ekonomskog smjera bi trebali imati više financijskog znanja. Također, potrebno je naglasiti i da je od istih za očekivati da će u konačnici biti financijski pismeniji. Također, srednjoškolci ekonomskog smjera educiraniji su o osnovama financijskog planiranja, izvorima financiranja te troškovima. U istraživanju provedenom od strane Lusardi i Mitchell (2009.) rezultati ukazuju na činjenicu da ispitanici koji su u ranijem stadiju života bili izloženi financijskom obrazovanju posjeduju višu razinu financijske pismenosti u odrasloj dobi (Lusardi, Mitchell, 2009.: 15). Opoku (2015.) u svom istraživanju također ukazuje na činjenicu da su srednjoškolci koji su pogađali predmete iz područja financija, financijski pismeniji od onih koji nisu (Opoku, 2015.: 35). Motiv istraživanja koje su proveli Lončar i Golemac (2015.) je bila procjena važnosti ekonomskog znanja za unaprjeđenje financijskog znanja, što su i dokazali analizom dobivenih podataka koje je dovelo do zaključka da je financijsko znanje determinirano prethodnim formalnim obrazovanjem (Lončar, Golemac, 2015.: 158). I istraživanja provedena među studentskom populacijom u Hrvatskoj potvrđuje razliku između razine financijske pismenosti studenata ekonomskih i neekonomskih usmjerenja (Vukava, Rimac Smiljanić, 2017., Pepur, Rimac Smiljanić, Vukava, 2019.) što ukazuje na važnost financijskog obrazovanja na financijsku pismenost studenata.

Istaknuto dovodi do stava da je financijsko opismenjavanje nužno u svim razinama obrazovnog sustava kako bi se postigli pozitivni učinci ne samo na pojedince, nego i na cjelokupno gospodarstvo.

1.4.Svrha i cilj rada

Osnovna svrha istraživačkog rada obuhvaća istraživanje, analizu i interpretaciju problematike financijske pismenosti srednjoškolaca na području Makarske rivijere, i to s ciljem identifikacije razine pismenosti i predlaganja mjera za poboljšanje financijske pismenosti.

Empirijskim istraživanjem provedenim u srednjim školama na području Makarske rivijere dobiven je prikaz stanja financijske pismenosti kod srednjoškolaca. S druge strane, može se

reći da su se provođenjem anketnog upitnika dobili rezultati razine, odnosno stupanja financijske pismenosti cjelokupnog promatranog uzorka te dobio odgovor na pitanje utječe li financijsko obrazovanje na razinu financijske pismenosti srednjoškolaca.

Zbog dugoročnog zanemarivanja financijskog obrazovanja te zbog neprilagođene nacionalne obrazovne politike, vidljivo je da se proces obrazovanja financijski pismenih srednjoškolaca ne može dogoditi preko noći. Stoga, „*prema načelima Europske komisije financijsko obrazovanje treba biti dostupno i treba se kontinuirano promicati u svim životnim dobima*“ (Balen, 2017.: 24.). Naime, unatoč činjenici što je u Republici Hrvatskoj iniciran proces promicanja financijske pismenosti, financijsko obrazovanje još uvijek se provodi nesustavno, selektivno te pristrano.

1.5. Metode rada

U radu sam analizirala i proučila definicije i termine koji imaju veliki značaj za uspješnu analizu proučavane problematike. Stoga, može se reći kako se znanstvena metodologija „*oslanja*“ na opću metodologiju izrade, te je zbog potrebno koristiti određene istraživačke i znanstvene pristupe, a to su „*kvalitativni, empirijski i racionalni pristup te metoda primarnog istraživanja*“ pomoću anketnog upitnika (Zelenika, 2007.: 225.). Također, pomoću metode sekundarnog istraživanja analizirani su podaci dostupni u stručnoj literaturi s područja financijske pismenosti, dok su empirijski i racionalni pristupi imali veliki utjecaj na krajnja, odnosno zaključna razmatranja.

Prilikom teorijskog istraživanja korištene su metode „*analize i sinteze, indukcije i dedukcije, generalizacije i konkretizacije, apstrakcije i klasifikacije*“ (Zelenika, 2007.: 227.).

U odnosu na teorijski, empirijski dio rada zahtjeva prikupljanje i statističku obradu prikupljenih podataka. Za prikupljanje empirijskih podataka korištena je metoda anketiranja, tj. metoda kojom se u skladu s formaliziranim upitnikom došlo do podataka o stavovima i mišljenjima ispitanika. Naime, „*online*“ anketa, u formatu „*Google Docs*“, u dogovoru s ravnateljima škola je bila distribuirana srednjoškolcima na području Makarske rivijere.

Na temelju dobivenih odgovora na pitanja iz anketnog upitnika provela se obrada prikupljenih podataka, deskriptivna statistika te testiranje prethodno postavljenih hipoteza. Za obradu

prikupljenih podataka koristio se program za tablično računanje „*Microsoft Excel*“ i statistički program za obradu podataka „*SPSS*“.

1.6.Doprinos rada

Na temelju uočenog problema i predmeta istraživanja postavljene su istraživačke hipoteze. S njihovim dokazivanjem, odnosno opovrgavanjem, ostvaruje se i znanstveni doprinos ovoga rada. On se prvenstveno ogleda u pronalaženju odgovora o stanju financijske pismenosti srednjoškolaca na području Makarske rivijere. Dodatno, dobiveni su odgovori o značaju ekonomskog obrazovanja na razinu financijske pismenosti. Također, na temelju dobivenih odgovora učenika može se procijeniti je li i u kojoj mjeri rad, odnosno uloženi vlastiti trud za zarađivanje novaca utječe na bolje donošenje financijskih sredstava.

1.7.Struktura diplomskog rada

Struktura diplomskog rada proučava se u okviru pet temeljnih poglavlja, a u uvodnom dijelu rada iznijete su osnovne odrednice koje obuhvaćaju problem i predmet, istraživačke hipoteze, svrhu i cilj, metode i očekivani doprinos te strukturu diplomskog rada.

Za razliku od prvog, u drugom poglavlju rada analizirane su teorijske odrednice financijske pismenosti kroz pojmovno određenje financija i financijske pismenosti, koncepta financijske pismenosti, financijske pismenosti kao procesa, temeljnih sastavnica i važnosti.

Treće poglavlje karakteristično je po prikazu financijske pismenosti u svijetu i u Republici Hrvatskoj, i to kroz interpretaciju rezultata prethodno provedenih istraživanja. Za Republiku Hrvatsku je prikazan i Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine te rezultata istraživanja Hrvatske narodne banke te ostala istraživanja.

U četvrtom poglavlju rada prikazana je metodologija istraživanja, karakteristike uzorka, testirat će se hipoteze i prikazati analiza rezultata.

U petom, tj. zaključnom dijelu rada, iznijeti su zaključni stavovi temeljeni na definiranoj problematici i na postavljenim istraživačkim hipotezama.

2. FINANCIJSKA PISMENOST

2.1. Pojemovno određenje financijske pismenosti

Tijekom posljednjeg desetljeća nekoliko je znanstvenika započelo istraživati jesu li pojedinci dobro potkrijepljeni znanjem za donošenje financijskih odluka. Bernheim (1995., 1998., prema Lusardi, 2010.) je bio jedan od prvih koji je dokumentirao da mnogi američki potrošači pokazuju nisku razinu financijske pismenosti. Hilgert, Hogarth i Beverly (2003., prema Lusardi, 2010.) navode da većina ne razumije osnovne financijske koncepte, posebno one koji se odnose na obveznice, dionice i fondove. Slijedom navedenog, povećava se svijest važnosti financijske pismenosti te se provode brojna istraživanja diljem svijeta kako bi se utvrdilo te poboljšalo trenutno financijsko znanje stanovništva.

Ne postoji opća definicija financijske pismenosti, već razni autori i financijske organizacije interpretiraju financijsku pismenost na svoj način.

OECD INFE (eng. OECD International Network of Financial Education) (OECD, 2019.: 3) je financijsku pismenost definirao kao kombinaciju svijesti, znanja, vještina, stavova i ponašanja potrebnih za postizanje financijske odluke i na kraju postizanje pojedinačne financijske dobrobiti. Članovi OECD INFE-a složili su se da bi se različiti izrazi koji se koriste za opisivanje ovog koncepta (uključujući i posebno financijska pismenost i financijska sposobnost, ali i financijska kultura i financijski uvid) mogli koristiti relativno naizmjenično jer odražavaju slične percepcije stvarnosti. Stoga je odlučeno da se u tu svrhu koristi najčešći međunarodni izraz, financijska pismenost.

Svoju interpretaciju financijske pismenosti prikazuju i Klapper, Lusardi, Von Oudheusden (2015.: 4.) koji je definiraju kao skup vještina i znanja koji pojedincu omogućuju donošenje informiranih i učinkovitih odluka vezanih za sve financijske resurse. Smatraju da je poticanje interesa za osobnim financijama treba biti u središtu većine državnih programa. Razumijevanje osnovnih financijskih konceptata omogućuje ljudima da znaju kako se kretati u financijskom sustavu što dovodi do toga da osobe s odgovarajućim znanjem donose bolje financijske odluke i upravljaju novcem bolje od onih bez znanja.

Lusardi i Mitchell (2009.: 15.) na financijsku pismenost gledaju kao na upoznavanje s najosnovnijim ekonomskim konceptima potrebnim za donošenje razumnih odluka o štednji i ulaganju. Isto tako, Lusardi, Mitchell i Curto (2010.: 5.) definiraju ovaj koncept iz perspektive

adekvatnosti, kao sposobnost donošenja jednostavnih odluka u vezi s ugovorima o dugu, posebno se odnose na način na koji se primjenjuju osnovna znanja o kamatama, mjerena u kontekstu svakodnevnih financijskih izbora. Po svakoj mjeri i u svakom uzorku koji su Lusardi i Mitchell (2009.: 20.) ispitali, zaključuju da je financijska pismenost ključna odrednica mirovinskog planiranja. Također nalaze da je financijska pismenost veća kada su potrošači bili izloženi ekonomiji u školi i programima koje sponzoriraju poslodavci. Ono što je najvažnije, postoji vrlo jaka povezanost objektivne i subjektivne financijske pismenosti.

Izveštaj Nacionalnog vijeća za ekonomsko obrazovanje pokazuje rašireno pomanjkanje znanja o temeljnim ekonomskim pojmovima među srednjoškolcima, potvrđujući slične nalaze koalicije Jump\$tart (Lusardi, 2010.: 3.).

Sve ove usporedbe se razlikuju, posebno kada su istraživanja provedena u različitim zemljama i na različitim jezicima. Da bi se olakšala buduća operacionalizacija koncepta, Zait i Berteau (2014). ove aspekte grupiraju u pet dimenzija:

- znanje o financijskim konceptima i proizvodima (varijabla „financijsko znanje“);
- komunikacijske sklonosti koje se odnose na financijske koncepte (varijabla „financijska komunikacija“);
- sposobnost korištenja znanja za donošenje potrebnih financijskih odluka (varijabla „financijska sposobnost“);
- stvarno korištenje različitih financijskih instrumenata (varijabla „financijsko ponašanje“);
- povjerenje ljudi u njihove prethodne financijske odluke i akcije (varijabla „financijsko povjerenje“).

Prve dvije dimenzije pripadaju kategoriji razumijevanja financijskih koncepata, sljedeće tri dimenzije kategoriji stvarne uporabe u praksi prethodnih znanja. Ovih pet dimenzija koncepta financijske pismenosti trebaju biti operacionalizirane, kako bi se mjerile; proces operacionalizacije pretvara konceptualne definicije u operativne ili mjerljive (Zait i Berteau, 2014: 39.).

I dugi autori klasificiraju financijsku pismenost slično. Primjerice Remund (2010.:279.) financijsku pismenost dijeli u pet kategorija, One su: znanje financijskih koncepta, sposobnost komuniciranja o financijskom konceptu, sposobnost upravljanja osobnim financijama, vještina donošenja odgovarajućih financijskih odluka te samouvjerenost u učinkovito planiranje budućih financijskih potreba.

Kempson, Collard i Moore (2005.: 14.) temelje svoje istraživanje na osnovu podjele financijske pismenosti na tri komponente: financijsko znanje i razumijevanje, financijske vještine i kompetencije te financijska odgovornost.

Opoku (2015.: 9.) je proveo istraživanje o financijskog pismenost srednjoškolaca u Ghani u kojem financijsku pismenost definira kao komponentu četiri stavke: financijska svijest, razumijevanje financija, financijsko znanje i korištenje financijskog koncepta za donošenje razumnih financijskih odluka. Ipak, općeprihvaćena i najčešće korištena podjela financijske pismenosti je ona koja dijeli financijsku pismenost u tri osnovne potkategorije, a to su:

- Financijsko znanje
- Financijske vještine
- Financijsko ponašanje.

2.1.1. *Financijsko znanje*

Financijsko znanje predstavlja financijsku svijest i razumijevanje financijskih koncepata i postupaka, kao i upotrebu ovog razumijevanja za rješavanje financijskih problema. Prema Cvrlje (2014.:3.) „*financijsko znanje je pojam koji se odnosi na informacije, činjenice i vještine koje pojedinac posjeduje, a stekao ih je ili obrazovanjem ili iskustvom, odnosno uključuje i teoretsko i praktično razumijevanje financijskih koncepata.*“ Također predstavlja sposobnost upravljanja novcem u različitom korištenju, uključujući praćenje svakodnevnih financijskih pitanja na tržištu i donošenje ispravnih izbora za potrebe „financijski pismenih“ ljudi.

Povećano znanje o financijskim pitanjima povećava sposobnost pojedinca da donosi informirane odluke o kontroli i upravljanju svojim financijama. Financijsko znanje ima implikacije na načinu na koji pojedinci troše, štede i ulažu novac, kao i na to kako proračunaju i postavljaju monetarne ciljeve. Istraživanja pokazuju da je nedostatak financijskog znanja povezan s dugom (Norvilitis et al., 2006.: 1398.), a povećano znanje može dovesti do toga da se pojedinci bave pozitivnim i manje rizičnim financijskim praksama. Odrasli s boljim financijskim znanjem vjerojatnije će planirati mirovinu i baviti se financijskim praksama koje dovode do nakupljanja imovine (Lusardi i Mitchell, 2009.: 21).

Dobit od financijskog znanja obično se može testirati odmah po završetku određenog edukacijskog programa tako što će se sudionicima postaviti niz pitanja koja pokrivaju čitav niz osobnih financijskih tema. U idealnom slučaju, potrebno je testiranje provesti i prije i nakon ispitivanja kako bi se učinkovito procijenio utjecaj programa na financijsko znanje pojedinaca, uz pretpostavku da su sudionici dovoljno dugo bili izloženi programskim intervencijama (OECD, 2013.: 26.). I međunarodna analiza Kaiser et al. (2020.) ukazuju na veliki značaj financijske edukacije na financijsko znanje i ponašanje pojedinaca.

Osim stvarnog znanja, značajno je spomenuti i percipirano financijsko znanje budući da ljudi često nisu svjesni stvarnog znanja kojeg posjeduju. Često samouvjereni ljudi smatraju da znaju više nego što zapravo znaju i obratno, odnosno osobe s manjkom samopouzdanja ne vjeruju u vlastito znanje. U skladu s tim, za donošenje zdrave financijske odluke, važni su i stavovi, odnosno percipirano znanje, sposobnost i povjerenje za primjenu svog znanja. To znači da ljudima trebaju i stvarna i zapažena financijska znanja. Dakle, za razumijevanje rizika povezanih s investicijskim proizvodima potrebno je imati određenu razinu financijske pismenosti. To je također odrednica donošenja financijskih odluka, posebno planiranja štednje i umirovljenja (OECD, 2005.:13.). Veliko nacionalno istraživanje kućanstava u SAD-u (n = 28.146) korišteno je kako bi se istražilo kako financijska pismenost utječe na financijsko ponašanje u pet financijskih tema: kreditne kartice, investicije, zajmovi, osiguranje i financijski savjeti. Rezultati pokazuju da i stvarna i percipirana financijska pismenost značajno utječu na financijsko ponašanje i da percipirana financijska pismenost može biti jednako važnija od stvarne financijske pismenosti (Allgood, Walstad, 2012.:1.).

Veća razina znanja u nekom području pojedincu omogućuje manju mogućnost donošenja pogrešnih odluka. Tako je i kod financijskog znanja. Osoba koja bolje raspolaže sa financijskim znanjem ima manju šansu da donese pogrešnu financijsku odluku koja će utjecati na njenu budućnost.

2.1.2. Financijske vještine

Budući da u svijetu financija postoji mnogo različitih uloga i pozicija, potrebne vještine mogu se jako razlikovati. Računovodstveni i financijski profesionalci moraju imati izvrsne analitičke sposobnosti i međuljudske vještine i oštro razumijevanje tehnologije u industriji, te se to od njih i očekuje, što ne znači da osoba koja ne radi u financijskom sektoru ne treba posjedovati financijske vještine.

Niske razine financijskih vještina nisu samo američki problem: Izvješće o financijskoj pismenosti za 2005. godinu Organizacije za ekonomsku suradnju i razvoj (OECD, 2005.) i Smith i Stewart (2008.) prema Lusardi (2010.) dokumentiraju nisku razinu financijske pismenosti u nekoliko zemalja. Slično tome, Lusardi (2010.) iznosi istraživanje zdravlja, starenja i umirovljenja u Europi koje pokazuje da ispitanici loše ocjenjuju ljestvicu financijske pismenosti. Istraživanje koje su proveli Lusardi i Mitchell (2006, 2008.), prema Lusardi(2010.: 3.) u svom modulu o planiranju i financijskoj pismenosti za studiju zdravstva i umirovljenja, dovodi do rezultata kako mnogi stariji (50+) pojedinci ne mogu jednostavno izračunati kamatne stope, poput izračuna kako će novac rasti uz kamatnu stopu od 2%, i ne znaju za djelovanje inflacije i diverzifikacije rizika. Slični se rezultati vide u uzorku ranih Baby Boomersa i među mladim odraslim osobama. Većina ispitanika ostvaruje nizak broj točnih odgovora i time vrlo ograničeno znanje.

Moore (2003., prema Lusardi, 2010.:4.) izvješćuje da je vjerojatno da će ispitanici s nižom razinom financijske pismenosti imati visoke hipoteke. Slično tome, Campbell (2006., prema Lusardi, 2010.:4.) pokazuje da pojedinci s nižim primanjima i nižim stupnjem obrazovanja - karakteristikama koje su usko povezane s financijskom pismenošću - imaju manje vjerojatnosti da će refinancirati svoje hipoteke u razdoblju pada kamatnih stopa.

S obzirom da financijsku pismenost čine financijsko znanje, vještine i ponašanje, kako bi se povećala razina financijske pismenosti, pojedinac ih treba kroz godine razvijati, učiti o njima i usavršavati ih. Te tri komponente su međusobno povezane, te je potrebno da osoba posjeduje svaku od njih kako bih bio financijski pismena osoba.

2.1.3. Financijsko ponašanje

Način na koji se osoba ponaša imat će značajan utjecaj na njezino financijsko blagostanje. Stoga je važno zabilježiti dokaze o ponašanju u okviru mjere financijske pismenosti. Postoji upitnik koji to radi postavljanjem različitih pitanja u različitim stilovima, kako bi saznali o ponašanju poput razmišljanja prije kupnje, plaćanja računa na vrijeme i proračuna, štednje i posuđivanja.

Prema White (1999., prema Opoku, 2015.: 9.), financijsko ponašanje je definirano kao proces kroz koji pojedinci razumijevaju financijsko znanje kako bi donijeli zdrave odluke o investiranju. Objašnjava kako su ljudska bića u mogućnosti primijeniti financijske ideje,

koncepte i znanja u svojim djelima ili nedjelovanjima. Financijsko ponašanje stoga predstavlja učinke financijske pismenosti na ponašanje potrošača.

Prema rezultatima istraživanja provedenog od strane OECD-a (OECD,2013.: 13) vidljive su različite varijacije u financijskom ponašanju unutar zemalja, a primjetne su varijacije u pojedinim zemljama. Međutim, postoji zabrinutost u svim ispitivanim zemljama zbog nedostatka aktivnog i informiranog sudjelovanja na tržištu: vrlo je malo ljudi prijavilo da su tražili informacije ili savjet kako napraviti financijski proizvod u posljednje dvije godine. U nekim je zemljama problem nedostatka aktivne štednje, iako ima mnogo varijacija po državama. U Mađarskoj je samo 27% štedjelo u prethodnih 12 mjeseci, dok su u Maleziji gotovo svi su to učinili (97%). Ipak, samo su tri države ustanovile da je više od 80% njihovog stanovništva aktivno štedjelo.

Vjerojatnost postavljanja dugoročnih ciljeva također varira od zemlje do zemlje: više od 7 Peruanaca od njih 10 izvijestili su da su postavili dugoročne ciljeve, u usporedbi sa samo 3 od 10 Albanaca (OECD, 2013.: 13.).

Financijsko obrazovanje je proces kojim financijski potrošači / ulagači poboljšavaju svoje razumijevanje financijskih proizvoda i koncepata te, putem informacija, upute i / ili objektivnih savjeta, razvijaju vještine i povjerenje da postanu svjesniji financijskih rizika i prilika, donositi informirani izbor, znati gdje potražiti pomoć i poduzeti druge učinkovite radnje za poboljšanje svoje financijske dobrobiti (OECD, 2005.: 13.).

Financijski obrazovani potrošači također mogu imati koristi od gospodarstva. Zahtijevanjem proizvoda koji odgovaraju njihovim potrebama potiču i pružatelje usluga na razvoj novih proizvoda i usluga, povećavajući tako konkurenciju u financijskim tržištima, inovacije i poboljšanje kvalitete. Potrošači s financijskim obrazovanjem također imaju veću vjerojatnost da će uštedjeti više od manje pismenih potrošača. Povećanje štednje povezano s većom financijskom pismenošću trebalo bi imati pozitivne učinke i na razinu ulaganja i na ekonomski rast. U gospodarstvima u nastajanju pružanje informacija i obuke potrošačima, može pomoći ovim zemljama da najbolje iskoriste svoja tržišta u razvoju. Uz to, financijski obrazovani potrošači u boljem su položaju da se sami zaštite i prijave vlastima moguće nesavjesne postupke od strane financijskih posrednika. Stoga bi se olakšalo nadzorno djelovanje i moglo bi u načelu omogućiti niže regulatorne intervencije. Kao rezultat, smanjilo bi se regulatorno opterećenje poduzeća (OECD, 2005.: 13.).

Postoje značajne razlike u ponašanju unutar neke zemlje. Na primjer, veliki udio malezijskih ispitanika bili su aktivne štediše i pažljivo su razmatrali svoju kupnju, no jedva da su mogli napraviti izbor financijskih proizvoda. U Norveškoj je, gotovo 9 od 10 ljudi izvijestilo da je još uvijek pratilo svoje financijske poslove nakon proračuna. Pokazalo se da više ljudi gleda na svoje nedavne financijske aktivnosti nego što planira budućnost (OECD, 2013.: 13.).

Navedeno ukazuje na činjenicu da je za zdrav financijski budžet pojedinca potrebno donositi ispravne financijske odluke, odnosno ponašati se u skladu sa svojim mogućnostima te pri donošenju financijskih odluka misliti i na dugoročno zdravlje. Da bi se to postiglo, potrebno je da pojedinac posjeduje kvalitetne financijske vještine i znanja. To dovodi do zaključka da se tri komponente financijske pismenosti nadopunjuju te su upravo one ključne za financijsku pismenost svakog pojedinca.

2.2. Važnost financijske pismenosti

Kao i mnogi autori koji su proveli istraživanja o financijskoj pismenosti, Vehovec (2015., 55.) u svom radu ističe kako je financijska pismenost važna za razumijevanje financijskih proizvoda i donošenje ispravnih financijskih odluka, jer smanjuje broj kako individualnih i obiteljskih, tako i poduzetničkih promašaja kao i rizik od siromaštva te pridonosi ekonomskom rastu i razvoju.

Posljednjih godina razvijene i rastuće zemlje i gospodarstva postaju sve više zabrinute zbog niske razine financijske pismenosti svojih građana. To je posebno rezultat smanjenja javnih i privatnih sustava potpore, pomicanje demografskih profila, uključujući starenje stanovništva. Zabrinutost je bila pojačana i izazovnim ekonomskim i financijskim kontekstom s priznanjem da je nedostatak financijske pismenosti jedan od čimbenika koji su pridonijeli loše informiranim financijskim odlukama. Kao rezultat, financijska pismenost je sada na globalnoj razini prepoznata kao važan element ekonomske i financijske stabilnosti i razvoja (OECD, 2012.:140.).

Niz opipljivih trendova podupire porast globalnog interesa za financijskom pismošću kao ključnom životnom vještinom (OECD, 2012.: 140.):

- Pomak rizika

Rasprostranjen je prijenos rizika od Vlade i poslodavaca na pojedince. Mnoge su Vlade smanjile mirovine, a neke smanjuju naknade za zdravstvo. Nadalje, niz rizika s financijskim posljedicama raste: na primjer, pojedinci se suočavaju s rizicima povezanim s dugovječnošću, kreditnim sposobnostima, financijskim tržištima i zdravstvenom zaštitom.

– Povećana individualna odgovornost

Broj financijskih odluka koje pojedinci moraju donijeti povećava se kao posljedica promjena na tržištu i gospodarstvu. Na primjer, dulji životni vijek znači da pojedinci trebaju osigurati akumuliranje ušteđevine kako bi pokrili mnogo duža razdoblja umirovljenja. Ljudi također trebaju preuzeti veću odgovornost za financiranje osobnih ili obiteljskih zdravstvenih potreba.

– Povećana potražnja za financijskim proizvodima i uslugama

Ekonomski i tehnološki razvoj donio je veću globalnu povezanost i velike promjene u komunikacijama i financijskim transakcijama. Takve promjene su učinile važnijim da pojedinci mogu komunicirati s davateljima financija. Konkretno, potrošači često trebaju pristup financijskim uslugama (uključujući banke i druge davatelje usluga poput poštanskih ureda).

Svi su ovi trendovi odgovornost donošenja financijskih odluka prenijeli na pojedince. U isto vrijeme, oni su povećali mogućnosti za većinu stanovništva (uključujući nove financijske potrošače). U takvoj pozadini, očekuje se da pojedinci moraju biti dovoljno financijski pismeni kako bi zaštitili sebe i svoju obitelj i osigurali svoje financijske dobrobiti.

Lusardi i Mitchell (2009.: 20.) dolaze do zaključka da kreatori politike počinju prepoznavati središnju važnost financijske pismenosti za dobro funkcionirajuće gospodarstvo, prvenstveno kroz jačanje ekonomije kada milijuni obrazovanih potrošača donose dobre osobne financijske odluke.

Financijska pismenost je također povezana s većim prinosima od ulaganja i ulaganjima u složenije imovine, poput dionica, koje obično nude veće stope povrata. Ovaj nalaz ima važne posljedice za bogatstvo; prema simulaciji Lusardija i Mitchella (2009.: 21.), u kontekstu modela štednog životnog ciklusa s mnogim izvorima nesigurnosti. Ovi rezultati pokazuju da financijska pismenost nije sporedna varijabla, nego igra presudnu ulogu u štednji i akumulaciji bogatstva.

Financijska pismenost srednjoškolaca je iznimno važna zbog toga što se nalaze u razdoblju života gdje se po prvi puta suočavaju s donošenjem financijskih odluka, povećava im se odgovornost prema novcu te se nalaze u situaciji gdje su obvezni sami donositi odluke koje će utjecati na njihovu financijsku neovisnost i utjecati na budućnost.

2.3.Financijska pismenost kao proces

Lusardi (2010.) pruža informacije za procjenu načina na koji američka kućanstva donose financijske odluke, kako se kreću u trenutnim ekonomskim uvjetima i na koji način financijsko znanje doprinosi financijskoj sposobnosti. Uz to, uključuje i podatke koje Uprava socijalnog osiguranja (SSA) pruža potrošačima. Prema ovim rezultatima iz 2010. utvrđeno je da većina pojedinaca ne planira mirovinu niti osigurava prijetnje. Upravljanje dugom često rezultira znatnim plaćanjem kamata i naknada, a primjetno je i koliko je pojedinaca koristilo skupe metode zaduživanja u posljednjih pet godina. Razina financijskog znanja nevjerojatno je niska i mnogi ispitanici ne poznaju osnovne pojmove. Socijalno osiguranje poduzelo je korake za pružanje informacija o tome što će pojedinci očekivati da dobiju nakon odlaska u mirovinu. Samoprijavljeni dokazi navedeni u istraživanju Lusardi-ja (2010.) pokazuju da je informaciju iskoristila otprilike četvrtina stanovništva koji su dobili određenu informaciju. Nadalje, postoje velike razlike među upotrebom po demografskim skupinama, jer su neke populacije ranjivije, poput Afroamerikanaca (Lusardi, 2010.: 20.).

Balen (2017.:23.) navodi definiciju OECD-a prema kojoj je financijska pismenost proces u kojem financijski potrošači poboljšavaju razumijevanje financijskih proizvoda i koncepata putem informacija, uputa i objektivnih savjeta. Oni razvijaju vještine kako bi postali svjesniji financijskih rizika i prilika, te na taj način donose utemeljene odluke.

Uz dobrobiti utvrđene za pojedince, financijska pismenost važna je za ekonomsku i financijsku stabilnost iz više razloga. Financijski pismeni potrošači mogu donositi informiranije odluke i zahtijevati veću kvalitetu usluge, koja će potaknuti konkurenciju i inovacije na tržištu. Također imaju manju vjerojatnost da će reagirati na tržišne uvjete na nepredvidive načine, manje vjerojatno da će uložiti neutemeljene žalbe i vjerojatnije da će poduzeti odgovarajuće korake za upravljanje rizicima koji su na njih preneseni. Svi će ti čimbenici dovesti do učinkovitijeg sektora financijskih usluga. Također mogu u konačnici

pomoći u smanjenju državne potpore (i oporezivanja) usmjerene na pomoć onima koji su donijeli nepromišljene financijske odluke (OECD, 2012.: 141.).

U Češkoj se fakultativno obrazovanje o financijskom obrazovanju nudi kao dio predusluge obrazovanja i kao daljnje obrazovanje. Kako bi se potaknulo osposobljavanje učitelja i učinkovita nastava financijskog obrazovanja, Češka narodna banka također je školama osigurala priručnike za učitelje. U Estoniji obuka nastavnika uključuje obuku o pitanjima financijske pismenosti koje organiziraju Tijelo za financijski nadzor i privatni sektor, kao i putem priručnika za učitelje (OECD, 2014.: 40.).

Tijekom posljednjih desetljeća, zemlje u razvoju i zemlje u nastajanju postale su sve više zabrinute zbog razine financijske pismenosti svojih građana, osobito među mladima. To je u početku proizlazilo iz zabrinutosti zbog potencijalnog utjecaja smanjenja javnih i privatnih sustava socijalne skrbi, pomicanja demografije, uključujući starenje stanovništva u mnogim zemljama te povećanu sofisticiranost i širenje financijskih usluga. Mnogi mladi ljudi suočavaju se s financijskim odlukama i tu se razvijaju kao potrošači financijskih usluga. Kao rezultat, financijska pismenost je globalno prepoznata kao osnovna životna vještina (OECD, 2015.: 30.).

Vladin interes za financijsku uključenost porastao je u mnogim zemljama. To zanimanje potiče od promotivnih aktivnosti poticanja štednje ili pristupa financijskim uslugama u ruralnim područjima uspostavljanja novih propisa ili programa financijske sposobnosti. Podaci iz istraživanja Financial Access 2010 pokazuju da je barem u 90 posto gospodarstava neki aspekt programa financijske uključenosti pod nadležnošću glavnog financijskog regulatora. Zaštita potrošača i pitanja financijske pismenosti, često kao dio standardnog ponašanja, su najčešća područja žarišta u svim skupinama i regijama. Financijski regulatori u zemljama s niskim i srednjim dohotkom će se vjerojatno više usredotočiti na promociju pristupa depozitu i kreditne usluge (WB, 2010.: 2.).

Ali, financijski regulatori nemaju uvijek dovoljno ovlasti i resursa za provedbu programa financijskog pristupa. U prosjeku, u istraživanim temama o financijskoj uključenosti, samo oko 80 posto gospodarstava odgovornih za područje financijskog pristupa ima dodijeljeni tim ili jedinicu koja provodi politiku. Jaz u kapacitetu veći je u zemljama s niskim dohotkom. Uzimanje sustavnog pristupa i jasne financijske strategije kao organizacijskog principa za

provedbu reformi financijskog pristupa može pomoći u boljem planiranju resursa (WB, 2010.: 2.).

Zakonodavstvo postoji, ali implementacija i provođenje zakona često nedostaju. Jedna ključna poruka koja se može preuzeti iz globalne financijske krize bio je nedostatak financijskih propisa, uključujući zaštitu potrošača. Broj zakonodavnih i institucionalnih reformi uvedenih posljednjih godina pokazuje da je zaštita potrošača privukla pozornost kreatora politike širom svijeta. Mnoga gospodarstva uvode nove propise koji zahtijevaju objavljivanje podataka o financijskim proizvodima i ograničavajuće prakse zlouporabe potrošača (WB, 2010.: 2.).

U sljedećem poglavlju, prikazani su pozitivni primjeri provođenja veće informiranosti stanovnika kako u svijetu tako i u Republici Hrvatskoj, na državnoj razini ali i putem neprofitnih organizacija, bankovnih institucija i online edukacija.

3. FINANCIJSKA PISMENOST U SVIJETU I U REPUBLICI HRVATSKOJ

Iako je relativno novo područje proučavanja, financijska pismenost postaje sve važnija za vlade i građane - bez nje mogu biti široke posljedice na ekonomsko zdravlje i stabilnost zemalja.

3.1. Rezultati istraživanja financijske pismenosti u svijetu

Financijska nepismenost je raširena čak i kad su financijska tržišta dobro razvijena kao u Njemačkoj, Nizozemskoj, Švedskoj, Italiji, Japanu i Novom Zelandu, ali su uočljive razlike među državama. Na primjer, gdje ljudi postižu visoke ocjene iz matematičkih i prirodnih testova, također imaju tendenciju postići visoke rezultate i na pitanjima koja se odnose na financijsku pismenost. Kao primjeri, ispitanici u Švedskoj i Nizozemskoj dobro se snalaze na testovima iz matematike (npr. program za međunarodno ocjenjivanje učenika; OECD, 2005.) i također se ocjenjuju visoko u financijskim pitanjima. Ljudi više znaju o inflaciji ako ih je njihova zemlja nedavno doživjela. Na primjer, Talijani imaju veću vjerojatnost da će ispravno odgovoriti na pitanje o inflaciji. Suprotno tome, u zemlji poput Japana koja je doživjela deflaciju, mnogo manje ljudi točno odgovara na pitanje inflacije. Ljudi više znaju o diverzifikaciji rizika ako zemlja nedavno doživi privatizaciju mirovina, kao u Švedskoj. Suprotno tome, Rusi i ljudi rođeni u Istočnoj Njemačkoj znaju manje o raznolikosti rizika.

Važno je, međutim, da čak i u zemljama s vrlo razvijenim financijskim tržištima, mnogi ispitanici navode da ne znaju za diverzifikaciju rizika; na primjer, Lusardi i Mitchell (2011.: 10.) ukazuju na rezultat da u SAD-u, čak jedna trećina ispitanika kaže da ne zna odgovoriti na pitanje diverzifikacije rizika.

Pregledom i analizom uloga međunarodnih i supranacionalnih institucija koje su imale vodeću ulogu u istraživanju i promicanju financijske pismenosti izdvajaju se OECD, Svjetska banka te Europska komisija (Vehovec, 2011.: 71.).

Drugi značajan nalaz od Lusardi i Mitchell (2011: 10.) ima veze s trajnim međunarodnim spolnim razlikama u financijskoj pismenosti: u većini slučajeva žene imaju manje financijsko znanje nego muškarci. Osim toga, žene imaju manje vjerojatnosti da ispravno odgovaraju na pitanja, ali imaju veću vjerojatnost da će izjaviti da ne znaju odgovore u usporedbi s muškarcima. Ovo je sustavna i postojana razlika između muškaraca i žena u financijskoj pismenosti. U Rusiji i za stanovnike Istočne Njemačke nema spolnih razlika u financijskom znanju - i žene i muškarci jednako su financijski nepismeni. No, kada se uspoređuje Istok sa Zapadnom Njemačkom, oni koji žive na Zapadu su financijski najpismeniji, a financijsko znanje na Zapadu je lošije za žene nego za muškarce. Stoga se čini da žene teže dolaze u korak s razvojem ekonomskog i financijskog tržišta od muškaraca.

U istraživanju Klapper et al. (2015.: 21.) ukazuju na činenicu da u svijetu samo 1 do 3 odraslih osoba pokazuje razumijevanje osnovnih financijskih koncepata. Iako je financijska pismenost veća među bogatima, dobro obrazovanim i onima koji koriste financijske usluge, jasno je da se milijuni ljudi nisu spremni pripremiti za brze promjene financijskog krajolika.

Neke zemlje navode zanimljive obrasce duž drugih dimenzija. Na primjer, u SAD-u postoje velike rasne / etničke razlike u financijskom znanju. Štoviše, velike su geografske razlike u financijskoj pismenosti. Primjerice, financijska pismenost u Italiji veća je u sjevernim i središnjim regijama u odnosu na južne regije, iako sve sjeverne regije ne pokazuju visoku razinu financijskog znanja. Postoje i razlike u urbanom / ruralnom okruženju: ljudi koji žive u urbanim područjima u Rusiji uglavnom su financijski pismeniji od onih koji žive u ruralnim područjima. To bi moglo biti posljedica različitog izlaganja suvremenom financijskom sektoru u posljednjih nekoliko desetljeća. Uočljive su i razlike u financijskom znanju kod ljudi različitih religijskih uvjerenja; u Nizozemskoj npr. (Lusardi, Mitchell, 2011.: 11.).

U svim zemljama je često vidljivo da mlađi ljudi znaju vrlo malo i to priznaju. Suprotno tome, stariji ljudi se dosljedno ocjenjuju kao vrlo dobro upućeni iako su zapravo manje pismeni od prosjeka. Tu su i važne međunarodne razlike u samoizvješćima: na primjer, većina državljana Sjedinjenih Država daje visoke ocjene, dok se u Japanu ljudi ocjenjuju prilično nisko (Lusardi, Mitchell, 2011.: 12.).

Međunarodna studija OECD-a (2005.: 44.) objavljena krajem 2005. u kojoj su se analizirala istraživanja financijske pismenosti u zemljama OECD-a zaključuje da u Australiji 67 posto anketiranih razumije koncept složenih interesa, ali kada je od njih traženo da riješe problem pomoću navedenog koncepta, samo 28 posto ispitanika je imalo dobro razumijevanje. S druge strane, britansko istraživanje je pokazalo da potrošači ne traže aktivno financijske informacije, već ih dobivaju slučajno, primjerice u razgovoru sa zaposlenikom banke.

Kanadsko istraživanje OECD-a (2005.: 42.) pokazalo je da ispitanici smatraju da je odabir pravih ulaganja stresniji od odlaska stomatologu. Istraživanje korejskih srednjoškolaca pokazalo je da nisu postigli loše rezultate - odnosno da su pravilno odgovorili na manje od 60 posto pitanja - na testovima osmišljenim kako bi izmjerili njihovu sposobnost izbora i upravljanja kreditnom karticom, njihovo znanje o štednji i ulaganju za umirovljenje i njihovu svijest o riziku i važnost osiguranja protiv njega.

Lusardi, Mitchell i Curto (2010.: 3.) ukazali su na činjenicu da nedostaje financijske pismenosti među mladima; samo 27% je znalo za inflaciju i diverzifikaciju rizika i moglo je jednostavno izračunati kamatne stope. S obzirom na jaku povezanost financijske pismenosti i mirovinskog planiranja pronađenog u drugim studijama (Lusardi i Mitchell, 2007.:3.), možda je važno potaknuti financijsko znanje kod stanovništva u cjelini i među više ugroženih skupina. Slično tome, možda je važno razviti programe namijenjene upravo ženama, jer one pokazuju ne samo mnogo niže financijsko znanje, već i velike razlike u ponašanju za ulaganja i štednju. Ova studija je otkrila i važan kanal putem kojeg mladi odrasli stječu financijsko znanje: roditelji. Konkretno, oni čije su majke imale visoko obrazovanje ili su njihove obitelji imale dionice ili mirovinsku štednju bili su više financijski pismeni, posebno na pitanjima koja se odnose na napredna financijska znanja, poput diverzifikacije rizika (Lusardi, Mitchell i Curto, 2010.: 21.).

Tek 2012. godine uvrštavanjem financijske pismenosti u Međunarodni program za procjenu znanja i vještina učenika PISA koji provodi OECD (OECD, 2018.: 125.-126.) u zemljama članicama i partnerskim zemljama počinje se provoditi opsežnije istraživanje financijske

pismenosti srednjoškolaca. Rezultati PISA 2012. i 2015. godine pokazuju da postoji veza između financijske pismenosti srednjoškolca i financijskog stanja njegove obitelji, odnosno da srednjoškolci čiji su roditelji završili visoki stupanj školovanja i imaju bolje financijsko stanje. Smatraju da to dovodi do stvaranja razlike između srednjoškolaca, što bi se moglo izbjeći uvođenjem financijskih predmeta u srednjoškolski kurikulum, kako bi se pružila jednaka šansa srednjoškolskim učenicima koje financijsko znanje nisu u mogućnosti naučiti kod kuće.

S obzirom na navedene rezultate istraživanja, možemo doći do zaključka da je provođenje financijske pismenosti u svijetu nužno za povećanje financijske svijesti i poboljšanje financijske pismenosti prvenstveno mladih ali i odraslih skupina ljudi, jer trenutni rezultati istraživanja upućuju na stvarno stanje u svijetu i daju smjernice za daljnji napredak za buduće rezultate.

3.2.Financijska pismenost u Republici Hrvatskoj

U Republici Hrvatskoj provedeno je više istraživanja na temu financijske pismenosti. Rezultati istraživanja Vehovec i Rajh (2015.) pokazuju da financijska pismenost ne ovisi značajno o regiji prebivališta. Razlike u financijskoj pismenosti mogu se bolje objasniti drugim socio-demografskim varijablama, osobito obrazovanjem, primanjima u kućanstvu i statusom zaposlenosti. Što su ispitanici stariji to pokazuju veću razinu financijskog znanja. Iako je nešto slabija povezanost regionalne pripadnosti i financijske pismenosti, može se uočiti da ispitanici iz sjeverozapadne Hrvatske pokazuju najveću razinu financijske pismenosti. Pri tome se kao najugroženija skupina s najnižom razinom znanja izdvajaju građani iz manjih mjesta, mlađe dobi, nižeg obrazovanja, ženskog spola, i nižeg dohotka te nezaposleni na koje bi politika financijskog opismenjavanja trebala biti prvenstveno usmjerena.

Lončar i Golemac (2015.)su provele istraživanje na Sveučilištu u Dubrovniku, te dolaze do zaključka da je formalno ekonomsko obrazovanje temeljni preduvjet stjecanja i unapređenja financijskog znanja. Prema njihovim saznanjima, razina financijskog znanja se podigla nakon provedenog jednogodišnjeg ekonomskog obrazovanja.

Anđelinović et al. (2016.) zaključuju da su studenti Ekonomskog fakulteta u Zagrebu značajno financijski pismeniji od studenata ostalih sveučilišnih sastavnica. Uvidom u strukturu kolegija na Sveučilištu zaključuju da iznimno velik broj studenata završava svoje formalno obrazovanje bez da su se ikada na nastavi susreli s temeljnim ekonomskim pojmovima te je nužno pronaći način da se i studenti neekonomskih usmjerenja obrazuju o životno važnim temama. Rezultati istraživanja Bujan et al. (2016.) pokazuju da starost, razina obrazovanja i razine dohotka statistički značajno utječu na financijsku pismenost.

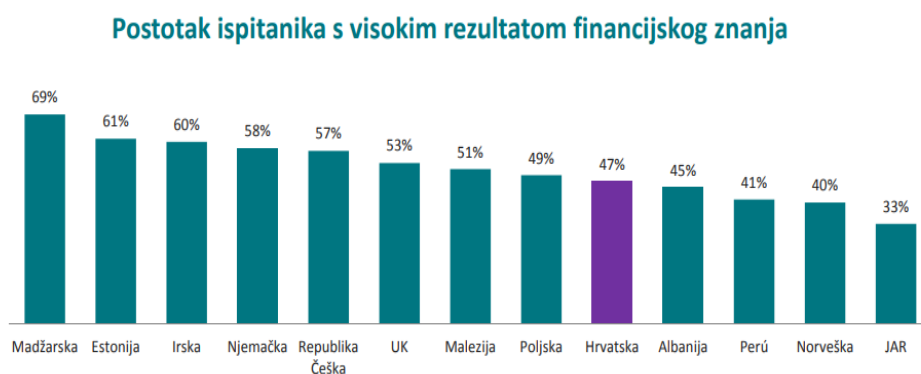
Škreblin Kirbiš, Vehovec i Galić (2017.) istražuju rodne razlike u odnosu između financijskog zadovoljstva i financijske pismenosti. Rezultati pokazuju da muškarci postižu bolje rezultate na nekim varijablama financijske pismenosti i iskazuju veće financijsko zadovoljstvo u odnosu na žene. Nadalje, u uzorku muškaraca utvrđene su više korelacije između financijskoga zadovoljstva i pojedinih varijabli financijske pismenosti u odnosu na uzorak žena. Osim demografskih varijabli, značajni prediktori financijskoga zadovoljstva kod oba roda su financijska ponašanja. Komponenta financijskoga stava objašnjava dodatnu varijancu financijske pismenosti za muškarce, ali ne i za žene. Financijsko znanje kao treća komponenta nije značajan prediktor financijskoga zadovoljstva ni za muškarce ni za žene. Lusardi (2019.) u svom istraživanju provedenom diljem svijeta nalazi da je manje vjerojatno da će žene točno odgovoriti na pitanja na testiranju financijskog znanja. Jaz je prisutan ne samo na ukupnoj ljestvici već i unutar svake teme, u zemljama različitih razina dohotka. Također, žene imaju nesrazmjernu vjerojatnost da pokazuju da ne znaju odgovor na konkretna pitanja, ističući pretjerano samopouzdanje muškaraca i svijest o nedostatku znanja kod žena.

Škreblin Kirbiš, Vehovec i Galić (2017.: 181) dolaze do zaključka da pojedince treba poticati na štednju i više ulaganje kako bi povećali svoje financijsko zadovoljstvo. Smatraju da bi obrazovni programi trebali biti prilagođeni spolnim razlikama u financijskom znanju te bi se na taj način potaknula samosvijest o snagama i slabostima pojedinca. Žene mogu učiti od muškaraca o područjima u kojima postižu bolje financijske pismenosti kao što su znanje, ulaganja i korištenje prekoračenja, dok muškarci mogu naučiti od žena o vještinama samoupravljanja i nadzor nad troškovima.

Rezultati HANFA-e (HANFA, 2016.) pokazuju da prosječna ocjena financijske pismenosti u Hrvatskoj iznosi 11,7 bodova od ukupnih 21, a najnižu pismenost imaju mlađi od 18 godina (9,3), dok najvišu oni visokog i višeg obrazovanja (12,8), te građani s prihodima većim od 6.250 kn (12,8) kao i oni iz gradova s više od 100 000 stanovnika (13,1).

Kada se radi o financijskom znanju, 74 posto građana upoznato je s utjecajem koji inflacija ima na njihov život, odnosno znaju da visoka inflacija predstavlja i brz rast troškova života. Više od 69 posto ispitanika upoznato je s velikim rizicima koji su povezani s visokim potencijalnim zaradama. Na slici 1. prikazan je postotak ispitanika s visokim financijskim znanjem u Republici Hrvatskoj, u odnosu na druge zemlje. Dvije trećine građana svjesno je koristi razumnog raspoređivanja ulaganja i štednje u svrhu zaštite od rizika – odnosno shvaća da je gubitak novca manje vjerojatan ukoliko se ulaže i štedi na više mjesta (HANFA, 2016.).

Preko 60 posto građana Hrvatske pažljivo vodi računa o svojim financijskim poslovima, troškovima, financijskoj kupovini te pravovremenom podmirivanju računa i dugova. 80 posto ispitanika razumije zadatak koji zahtjeva shvaćanje koncepta kamate na zajam. Međutim, dok takav oprez znači da Hrvati ne riskiraju previše s novcem, izbjegavajući rizike, isto vrijedi i za pozitivne rizike poput ulaganja, kojima nisu skloni ni građani viših prihoda (HANFA, 2016.).

Slika 1. Usporedba financijskog znanja u Hrvatskoj i drugim zemljama

Izvor: HNB (2015.)

Blažić et al (2017). su proveli istraživanja na području hrvatskih sveučilišta, te došli do zaključka da su studenti ekonomskih fakulteta posjeduju višu razinu financijske pismenosti od studenata ostalih fakulteta. Također, Vukava, Rimac Smiljanić (2017.) istražuju financijsku pismenost studenata hrvatskih fakulteta. Na uzorku 703 studenta različitih studija zaključuju da hrvatski studenti imaju nisku razinu financijske pismenosti, ali da studenti ekonomskih fakulteta pokazuju bolje rezultate. Pepur, Rimac Smiljanić, Vukava (2019.) su u istraživanju provedenom na studentima ekonomskih fakulteta u 2019. godini došli do rezultata da najbolja znanja o mirovinskom sustavu imaju studenti koji su pokazali i najbolje financijsko znanje, te

da studenti viših godina studija preferiraju složenije oblike ulaganja što dovodi do zaključka da financijsko znanje koje su stekli prilikom studiranja utječe na donošenje boljih dugoročnih financijskih odluka. Navedeni rezultati istraživanja ukazuju na nužnost uvođenja financijskog obrazovanja među studentskom populacijom u Republici Hrvatskoj s ciljem unaprjeđenja financijske pismenosti.

3.2.1. Primjeri dobre prakse u Republici Hrvatskoj

I banke u Republici Hrvatskoj se aktivno zalažu za poboljšanje financijske pismenosti svojih klijenata. Tako je Erste banka u 2019. godini započela projekt pod nazivom „Škola pametnih financija“ (Erste banka, 2020.) u kojoj na lak i razumljiv način pružaju korisne informacije na relevantne životne teme povezane sa osobnim financijama. Školi pametnih financija klijenti Erste banke, ali i oni koji to nisu, mogu pristupiti na njihovoj službenoj stranici te se informirati putem video edukacije, rješavanjem upitnika o vlastitim financijama, ali i sudjelovanju u radionicama koje Erste banka provodi diljem Hrvatske u svojim poslovnicama. Cilj projekta je povećati svijest na što trošimo novac svaki dan, koliko novaca zapravo imamo u kratkotrajnim i dugotrajnim materijalnim dobrima, te da li su nam izdaci veći od primitaka. Želi se potaknuti pojedinca na štednju i trošenje u visini svojih mogućnosti.

Raiffeisenbank (Raiffeisenbank, 2020.) također provodi programe financijskog opismenjavanja održavanjem edukativnih radionica učenicima osnovnih i srednjih škola te studentima u kojima ističu važnost financijske pismenosti, kao i potrebi odgovornog upravljanja novcem i osobnim financijama.

Međutim, osim banki, za višu razinu financijske pismenosti se zalažu i studenti osnivanjem organizacije pod nazivom Finaktivci. U sklopu Social Impact Award Hrvatska (SIA, 2020.) organizacija Finaktivci osmislila je poduzetnički projekt ima za cilj poboljšati financijsku pismenost stanovnika od dobi 4 godine i starije, na način da besplatno organiziraju edukacije za odrasle kao i za djecu u vrtićima uz pomoć didaktičkih igrački. Za svoj rad osvojili su nagradu publike, što potvrđuje činjenicu da stanovnici imaju svijest o nedostatku vlastitog financijskog znanja, te su spremni i žele ga poboljšati.

Misiju za povećanjem financijske pismenosti mladih ima i Štedopis, institut za financijsko obrazovanje Zagreb i udruga koju su osnovali profesori, znanstvenici, novinari i poduzetnici. Štedopis se zalaže za uvođenje sustavnog financijskog obrazovanja u osnovnim i srednjim školama i programa koji potiču financijsku pismenost mladih. Štedopis nudi besplatnu

edukaciju učenika, roditelja, nastavnika i svih koji žele naučiti odgovorno upravljati novcem. Na svojoj službenoj stranici uz kvizove, e-learning programe te multimedijalni sadržaj, imaju i udžbenik „Moj novac, moja budućnost“ koji omogućuje svima besplatno korištenje kako bi naučili odgovorno upravljati novcem, štedjeti, trošiti i ulagati u financijsku budućnost. (Štedopis, 2019.).

3.2.2. Rezultati istraživanja Hrvatske narodne banke i Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine

Svjetska banka (WB, 2010.: 3.) je 2010. godine objavila istraživanje pod nazivom *Hrvatska – Dijagnostički pregled zaštite potrošača i financijske pismenosti* u kojem navodi kako Hrvatska treba razmotriti razvijanje programa financijskog obrazovanja kroz školske programe kako bi se istaknula vrijednost dugoročne štednje i financijskog zdravlja. Smatra da bi se provođenjem polaznog nacionalnog istraživanja financijske pismenosti dobile korisne informacije za osmišljavanje programa financijskog obrazovanja i osvještavanja potrošača. Nakon razdoblja od tri do pet godina, moglo bi se provesti naknadno istraživanje radi procjene djelotvornosti programa financijskog obrazovanja i osvještavanja potrošača.

Balen (2017.: 25.) ističe kako je za Hrvatsku osobito značajno istraživanje financijske pismenosti provedeno 2015. u organizaciji Hrvatske narodne banke (HNB) i Hrvatske agencije za nadzor financijskih usluga (HANFA), u suradnji s Ministarstvom financija Republike Hrvatske. Mjerenje je provela agencija Ipsos prema metodologiji OECD-a koja ispituje tri kategorije – financijsko znanje, financijsko ponašanje i odnos prema trošenju novca. Istraživanje je provedeno na uzorku od 1049 ispitanika, dobi od 19 do 78 godina. Rezultati su pokazali da najnižu razinu financijske pismenosti imaju građani mlađi od 19 godina, a najvišu razinu visokoobrazovni građani. Istraživanje Hrvatske narodne banke (HNB) je značajno, jer ga odlikuje sveobuhvatnost i širok raspon dobi ispitanika. Zbog odabira mjernog instrumenta moguća je usporedba s rezultatima 30 zemalja članica OECD-a u kojima je primijenjen isti mjerni instrument.

Balen (2017.: 25.) navodi kako su postignuti rezultati pogodni za izradu odgojno-obrazovnih sadržaja prilagođenih potrebama hrvatskih građana. Osim što ukazuju na potrebu uvođenja strukturiranog i sveobuhvatnog financijskog znanja, oni i potvrđuju važnost provedbe financijskog obrazovanja na svim obrazovnim razinama, posebno na osnovnoškolsku razinu, a zatim i na srednjoškolsku. Skupina ispitanika mlađih od 19 godina ostvarila je najlošije rezultate te je pokazala potrebu za kvalitetnim i sustavnim financijskim obrazovanjem.

Ministarstvo financija, u suradnji s dionicima iz Nacionalnog strateškog okvira financijske pismenosti potrošača, svake godine izrađuje Akcijski plan za unaprjeđenje financijske pismenosti potrošača kojim se propisuju mjere i aktivnosti za podizanje financijske pismenosti.

Ministarstvo financija izradilo je Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine kao međusektorski okvir za poticanje i unaprjeđivanje djelovanja svih dionika uključenih u provođenje financijskog obrazovanja građana Republike Hrvatske kako bi im se osigurala prilika ostvarivanja određene koristi od financijskog obrazovanja (MFIN, 2019.).

Prije uvođenja navedenog okvira nije postojao sustavni plan financijskog obrazovanja građana, već su se građani o financijama mogli educirati putem raznih radionica, seminara i internetskih portala.

Načini provođenja financijskog obrazovanja definirani su provedbenim aktivnostima Akcijskog plana za unaprjeđenje financijske pismenosti potrošača za svaku narednu godinu izrađenim temeljem Nacionalnog strateškog okvira financijske pismenosti potrošača. Akcijskim planom točno su propisane mjere i aktivnosti usmjerene prema podizanju razine financijske pismenosti svih građana Republike Hrvatske. Akcijski plan izrađen kao „živi dokument“ podložen je prilagodbama i eventualnim budućim promjenama u društvu (MFIN, 2019.).

Cilj Nacionalnog strateškog okvira financijske pismenosti potrošača jest u razvijanju kvalitete, kanalima distribucije, provođenju već poznatih i učinkovitih aktivnosti te u zajedničkom djelovanju svih dionika u cilju stvaranja financijski opismenjenog stanovništava. Financijsko obrazovanje omogućit će pojedincima veću osviještenost različitih rizika i mogućnosti prilikom donošenja odluka o osobnim ili obiteljskim financijama. Financijski pismeni pojedinci bolje su upoznati s pitanjima vezanim uz novac i cijene te stoga mogu razboritije upravljati osobnim ili obiteljskim financijama (Narodne novine, br. 11/2015.).

Iako je Ministarstvo financija kroz Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti postavilo jasne i dobre ciljeve za poboljšanje financijske pismenosti, ipak ti ciljevi nisu u konačnici provedeni u potpunosti.

Veću ulogu u jačanju financijske pismenosti su imale organizacije poput Finaktivca, udruge Štedopis te komercijalne banke. One su kroz svoje programe provodili edukacije po školama i fakultetima koje su zasigurno povećale svijest mladih o financijama.

S obzirom da su stariji građani u Republici Hrvatskoj prezaduženi, a mladi financijski nepismeni, te se u ranoj dobi susreću s novcem, potrebno je u obrazovni sustav uvesti obavezno financijsko obrazovanje.

Potaknuta trenutnim rezultatima financijske pismenosti srednjoškolaca u svijetu, a i u Republici Hrvatskoj, provela sam istraživanje financijske pismenosti srednjoškolaca na području Makarske Rivjere putem anketnog upitnika, a rezultati su detaljno prikazani u nastavku.

4. EMPIRIJSKO ISTRAŽIVANJE O FINACIJSKOJ PISMENOSTI SREDNJOŠKOLACA

4.1. Opis metodologije i karakteristike uzorka istraživanja

Istraživanje financijske pismenosti srednjoškolaca je provedeno online anketom u razdoblju od 14.5.2019. do 13.6.2019. godine na uzorku srednjoškolaca u Srednjoj školi fra Andrije Kačića Miošića i Srednjoj strukovnoj školi. Za provedbu istraživanja izabrani su srednjoškolski učenici i učenice koji pohađaju srednju školu na području Makarske Rivijere bez obzira na srednjoškolsko usmjerenje. U anonimnoj anketi ukupno je sudjelovalo 194 srednjoškolaca.

Kao instrument istraživanja odabran je anonimni internetski anketni upitnik, engl. „*Google docs*“ koji se sastoji od 26 pitanja podijeljenih u četiri dijela. Prvih 10 pitanja odnosi se na opće socio-demografske podatke o ispitanicima kao što su spol, dob, srednjoškolsko usmjerenje i godina školovanja, te radnim i financijskim navikama odnosno da li su ikada radili plaćeni posao, planiraju li svoj budžet te na koji način su stekli svoje financijsko znanje. Zatim su slijedila pitanja iz komponente ponašanja, stavovi i uvjerenja te znanja. Komponenta stavovi i uvjerenja koncipirana je na način da su učenici s obzirom na navedene stavove o financijskom ponašanju mogli odabrati ocjenu od 1 do 5 gdje 5 označava „*U potpunosti se odnosi na mene*“, a 1 „*Nikako se ne odnosi na mene*“, jednako kao i u komponenti ponašanja. Pitanja iz komponente znanja postavljena su na način da se ispita razumijevanje pojmova poput vrijednosnih papira, kamatnih stopa, inflacije, likvidnosti, rizičnosti financijskih ulaganja te kretanja tečaja.

Anketa se ispunjavala online s obzirom na sveopću pojavu digitalizacije i korištenje raznih oblika digitalnih uređaja i društvenih mreža. Na početku ankete bilo istaknuto je kako je cilj istraživanja ispitati financijsku pismenost srednjoškolaca na Makarskoj Rivijeri te da će podaci iz anketnog upitnika biti anonimni i korišteni isključivo u svrhe istraživanja. Instrument istraživanja, tj. anketni upitnik priložen je u ovom istraživanju kao Prilog 1.

U empirijskom dijelu rada koristeći kvantitativne metode došlo se do zaključaka na temelju dvije postavljene hipoteze. Statistička obrada podataka je napravljena u svrhu testiranja postavljenih hipoteza kako bih dala odgovor na pitanje da li su srednjoškolski učenici

financijski pismeni ili ne te postoji li razlika između financijske pismenosti srednjoškolaca ekonomskog usmjerenja i srednjoškolaca ostalih usmjerenja. Podaci su analizirani pomoću programskog paketa za statističku obradu podataka SPSS-a te su korištene metode Hi kvadrat testa. Dobiveni rezultati su prikazani tablično i grafički. Svi rezultati istraživanja i zaključci biti su prikazani u nastavku ovog rada.

Uzimajući u obzir dobivene rezultate postojećih istraživanja koji se spominju kroz rad, može se doći do zaključka da srednjoškolci nisu financijski pismeni. Ipak, kakvo je stvarno stanje financijske pismenosti srednjoškolaca sa područja Makarske Rivjere, prikazano je u nastavku.

4.2. Uzorak istraživanja

Analiza dobivenih podataka započela je analizom srednjoškolaca iz uzorka prema spolu te je kroz cijeli rad podijeljena s obzirom na smjer školovanja, odnosno podjela je na ekonomsku školu i ostale škole.

Tablica 1.: Spol i srednjoškolsko usmjerenje

			Smjer školovanja		Ukupno	p*
			Ekonomska škola	Ostalo		
Spol	Muško	N	13	51	64	0,018
		%	54,2%	30,0%	33,0%	
	Žensko	N	11	119	130	
		%	45,8%	70,0%	67,0%	
Ukupno		N	24	170	194	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

Izvor: Rezultati ankete.

Iz tabličnog prikaza broj 1. može se uočiti da je od 194 ispitanika 130 bilo ženskog spola odnosno 67% te da prevladavaju srednjoškolci ostalih školskih usmjerenja, odnosno među ispitanicima ima 170 srednjoškolaca, tj. 70% onih koji pohađaju drugi srednjoškolski smjer. Pogleda li se razina signifikantnosti kod spola ispitanika može se uočiti kako vrijednost Hi kvadrat testa iznosi 0,018 ($p < 0,05$), što znači da je uočena statistički značajna razlika kod promatranih smjerova (ekonomska škola i ostali smjerovi), pri tome 54,2% muških ispitanika pohađa ekonomsku školu, u odnosu na 30,0% u ostalim smjerovima.

U sljedećoj tablici br. 2. prikazana je prosječna dob ispitanika, te najniža i najviša dob anketiranih srednjoškolaca.

Tablica 2.: Dob ispitanika

N	Valjanih	171
	Nedostaje	30
$\bar{x}$		16,74
Sd		0,742
Min		14
Max		18

Izvor: Rezultati ankete

Pogledaju li se podatci za dob ispitanika može se uočiti kako prosječna dob iznosi 16,74 godina uz prosječno odstupanje od 0,742 godina, minimalna dob iznosi 14 godina dok je maksimalna dob 18 godina. U tablici broj 3. prikazan je broj srednjoškolaca u odnosu na srednjoškolsko usmjerenje.

Tablica 3.: Srednjoškolsko usmjerenje

Smjer školovanja	Ekonomska škola	24	12,4%
	Hotelski turistički tehničar	43	22,2%
	Jezična gimnazija	20	10,3%
	Opća gimnazija	78	40,2%
	Elektrotehničar	13	6,7%
	Turističko-hotelijski komercijalist	4	2,1%
	Konobar	3	1,5%
	Kuhar	2	1,0%
	Automehaničar	2	1,0%
	Frizer	5	2,6%
	Ukupno	194	100,0%

Izvor: Rezultati ankete.

Ovim istraživanjem se nastoji utvrditi postoji li razlika u razini financijske pismenosti srednjoškolaca ekonomskog i ostalih usmjerenja. Kako bi se moglo doći do potrebnih rezultata, ispitanici su svrstani u kategorije s obzirom na smjer školovanja koji pohađaju. Nadalje, pogledaju li se podaci za smjer školovanja prikazani u tablici broj 3., može se uočiti kako 12,4% ispitanika navodi ekonomska škola, 22,2% navodi hotelski turistički tehničar, 10,3% navodi jezična gimnazija, 40,2% navodi opća gimnazija, 6,7% navodi elektrotehničar, 2,1% navodi turističko-hotelijski komercijalist, 1,5% navodi konobar, 1,0% navodi kuhar, 1,0% navodi automehaničar, dok 2,6% navodi frizer.

U sljedećoj tablici br. 4. prikazani su srednjoškolci ekonomskog i ostalih usmjerenja s obzirom na godinu školovanja.

Tablica 4.: Godina i smjer školovanja

			Smjer školovanja		Ukupno	p*
			Ekonomska škola	Ostalo		
Godina školovanja	1.	N	3	10	13	0,000
		%	12,5%	5,9%	6,7%	
	2.	N	17	45	62	
		%	70,8%	26,6%	32,1%	
	3.	N	4	99	103	
		%	16,7%	58,6%	53,4%	
	4.	N	0	15	15	
		%	0,0%	8,9%	7,8%	
Ukupno		N	24	169	193	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

Izvor: Rezultati ankete.

Među ispitanim srednjoškolcima, najmanji broj ispitanika su srednjoškolci prve godine (6,7%), zatim četvrte godine (7,8%), te treće godine (32,1)% dok najveći broj ispitanika čine srednjoškolci treće godine (53,4%). S obzirom na smjer školovanja, najveći broj ispitanika čine srednjoškolci druge godine koji pohađaju ekonomsku školu, čak 70,8%.

Pogleda li se razina signifikantnosti kod godine školovanja ispitanika može se uočiti kako vrijednost Hi kvadrat testa iznosi 0,000 ($p < 0,05$), što znači da je uočena statistički značajna razlika kod promatranih smjerova (ekonomska škola i ostali smjerovi), pri tome je veći udio ispitanika sa druge godine u ekonomskoj školi (70,8%).

Radno iskustvo ispitanih srednjoškolaca prikazano je u sljedećoj tablici broj 5. Postavljeno je pitanje učenicima da li su ikada radili plaćeni posao. Navedeno pitanje je postavljeno s obzirom da je za vrijeme srednjoškolskog obrazovanja moguće raditi poslove tijekom ljetne sezone, ali i obavljati stručnu praksu. S obzirom da su ispitanici srednjoškolci na Makarskoj rivijeri, čest je slučaj da su preko sezone zaposleni s obzirom da žive u području čija je primarna djelatnost turizam.

Iz tablice broj 5. je vidljivo da je čak 156 srednjoškolaca odnosno 80,4% njih radilo posao za koji su primili plaću. Od toga čak 91,7% ispitanika koji pohađaju srednju ekonomsku školu su radili sezonski posao i 78,8% ostalih srednjoškolaca su radili sezonski posao.

Tablica 5.: Plaćeni posao u odnosu na smjer školovanja

			Smjer školovanja		Ukupno	p*
			Ekonomska škola	Ostalo		
Jeste li ikada radili posao za koji ste primili novčanu naknadu (plaću)?	Da	N	22	134	156	0,138
		%	91,7%	78,8%	80,4%	
	Ne	N	2	36	38	
		%	8,3%	21,2%	19,6%	
Ukupno		N	24	170	194	
		%	100.0%	100.0%	100.0%	

Izvor: Rezultati ankete.

Razina signifikantnosti Hi kvadrat testa između pitanja „Jeste li ikada radili posao za koji ste primili novčanu naknadu (plaću)?“ i smjera školovanja iznosi 0,138 ($p > 0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli s obzirom na smjer školskog programa. Rezultat je očekivan s obzirom da su anketirani srednjoškolci iz Makarske, koja je poznata kao mjesto okrenuto turizmu te se djeca uključuju u tržište rada čim napune 16. godina.

Radne navike ispitanih srednjoškolaca prikazane su u tablici broj 6. za one srednjoškolce koji su na prethodno pitanje odgovorili pozitivno. Pod pojmom posla obuhvaća se posao s punim radnim vremenom, skraćenim radnim vremenom te programi stručne prakse ukoliko se za isti ostvarila novčana naknada, tj. plaća.

Tablica 6.: Radno iskustvo srednjoškolaca

			Smjer školovanja		Ukupno	p*
			Ekonomska škola	Ostalo		
Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio pozitivan, koliko dugo ste radili?	Nisam radio/la	N	3	28	31	0,340
		%	13,0%	17,4%	16,8%	
	Manje od 6 mjeseci	N	18	114	132	
		%	78,3%	70,8%	71,7%	
	Između 6 mjeseci i godinu dana	N	0	11	11	
		%	0,0%	6,8%	6,0%	
	Između jedne i dvije godine	N	1	1	2	
		%	4,3%	0,6%	1,1%	
	Preko dvije godine	N	1	7	8	
		%	4,3%	4,3%	4,3%	
Ukupno		N	23	161	184	
		%	100,0%	100,0%	100,0%	

Izvor: Rezultati ankete.

Srednjoškolcima koji su na pitanje „Da li ste radili posao za koji ste primali novčanu naknadu?“ odgovorili potvrdno je postavljeno pitanje koliko dugo su taj posao radili. Najviše njih, odnosno 71,7% je odgovorilo da je posao radilo manje od 6 mjeseci, dok je najmanje

njih (1,1%) odgovorilo da su posao radili između jednu i dvije godine. S obzirom da srednjoškolci mogu raditi samo preko ljetnih praznika, rezultati odgovaraju očekivanjima. Razina signifikantnosti Hi kvadrat testa između pitanja „ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio pozitivan, koliko dugo ste radili i smjera školovanja“ iznosi 0,340 ($p > 0,05$), dakle nije uočena statistički značajna razlika kod promatranih varijabli, tj. vremena rada i smjera školovanja.

U sljedećoj tablici broj 7. je prikazana usporedba smjera školovanja i pitanja da li su u školskom obrazovanju slušali predmet koji bi im pomogao u lakšem razumijevanju financijskih pojmova, te da li planiraju i drže se svog mjesečnog budžeta.

Tablica 7.: Usporedba s obzirom na smjer školovanja

		Smjer školovanja						p*
		Ekonomska škola		Ostalo		Ukupno		
		N	%	N	%	N	%	
Jeste li u svom dosadašnjem školskom obrazovanju slušali predmet koji bi Vam pomogao o lakšem razumijevanju financijskih pojmova?	Da	18	75,0%	55	32,4%	73	37,6%	0,000
	Ne	6	25,0%	115	67,6%	121	62,4%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	

Izvor: Rezultati ankete.

Na pitanje „Jeste li u svom dosadašnjem školskom obrazovanju slušali predmet koji bi Vam pomogao o lakšem razumijevanju financijskih pojmova?“ 62,4% ispitanika je odgovorilo da nisu, odnosno čak 25% ispitanika koji pohađaju ekonomsku školu su odgovorili da nisu slušali predmet koji bi im pomogao u razumijevanju financijskih pojmova. Dio obrazloženja tog rezultata može biti da srednjoškolci ne shvaćaju financijsko gradivo i smatraju da ono što uče (kamatne stope, inflacija, BDP) im neće trebati u budućnosti, a rezultat je također i činjenica da kurikulum u srednjim školama nije u skladu sa današnjim potrebama za financijskim znanjem srednjoškolaca.

Pogleda li se razina signifikantnosti kod pitanja „Jeste li u svom dosadašnjem školskom obrazovanju slušali predmet koji bi Vam pomogao o lakšem razumijevanju financijskih pojmova?“ može se uočiti kako vrijednost Hi kvadrat testa iznosi 0,000 ($p < 0,05$), što znači da je uočena statistički značajna razlika kod promatranih smjerova (ekonomska škola i ostali smjerovi), što znači značajno više ispitanika iz ekonomske škole navodi da su u školskom obrazovanju slušali predmet koji im je pomogao u razumijevanju financijskih pojmova

(75,0%), u odnosu na 32,4% ispitanika iz ostalih škola. Takav rezultat je očekivan s obzirom na nastavni program srednjoškolaca iz ekonomskog smjera te ostalih srednjoškolaca.

Financijsko znanje

Financijsko znanje ispitanih srednjoškolaca anketirano je kroz tvrdnje vezane uz investicije i njihov rizik, vrijednosne papire i kreditnu karticu. Pitanja su postavljena na način da su ispitanici odgovarali kratkim odgovorima da ili ne, odnosno da li je navedena tvrdnja točna ili netočna.

U tablici 8. su prikazani odgovori na pitanja o znanju srednjoškolaca o dionicama, obveznicama i kamatnim stopama.

Tablica 8: Struktura odgovora ispitanika

		Smjer školovanja						p*
		Ekonomska škola		Ostalo		Ukupno		
		N	%	N	%	N	%	
Ulaganje u samo jednu dionicu je sigurnije nego ulaganje u nekoliko različitih dionica.	Točno	10	41,7%	54	31,8%	64	33,0%	0,334
	Netočno	14	58,3%	116	68,2%	130	67,0%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Obveznica s rokom dospelja od 15 godina u pravilu će jamčiti niži prinos od obveznice koja dospijeva za 5 godina.	Točno	13	56,5%	81	49,7%	94	50,5%	0,540
	Netočno	10	43,5%	82	50,3%	92	49,5%	
	Ukupno	23	100,0%	163	100,0%	186	100,0%	
Ako pasivna kamatna stopa na bankovnom računu iznosi 1%, a inflacija je jednaka 2%, koliko ćete nakon jedne godine imati na svom računu u banci?	Više novaca nego prije godinu dana	10	45,5%	35	21,3%	45	24,2%	0,045
	Manje novaca nego prije godinu dana	9	40,9%	101	61,6%	110	59,1%	
	Jednako novaca kao prije godinu dana	3	13,6%	28	17,1%	31	16,7%	
	Ukupno	22	100,0%	164	100,0%	186	100,0%	
Ako kamatne stope rastu, cijena državnih obveznica?	Raste	9	40,9%	65	40,9%	74	40,9%	0,417
	Pada	8	36,4%	39	24,5%	47	26,0%	
	Ostaje ista	0	0,0%	12	7,5%	12	6,6%	
	Nemoguće je to predvidjeti	5	22,7%	43	27,0%	48	26,5%	
	Ukupno	22	100,0%	159	100,0%	181	100,0%	

Izvor: Rezultati ankete.

Na tvrdnju „Ulaganje u samo jednu dionicu je sigurnije nego ulaganje u nekoliko različitih dionica“ 67% ispitanika je odgovorilo da navedena tvrdnja nije točna. Kad su u pitanju

obveznice i tvrdnja „Obveznica s rokom dospijeca od 15 godina u pravilu će jamčiti niži prinos od obveznice koja dospijeva za 5 godina“ 49,5% ispitanika je odgovorilo da je navedena tvrdnja netočna. Ispitanici ipak posjeduju znanja o vrijednosnim papirima. Čak 61,6% srednjoškolaca drugih smjerova je točno odgovorilo na pitanje „Ako pasivna kamatna stopa na bankovnom računu iznosi 1%, a inflacija je jednaka 2%, koliko ćete nakon jedne godine imati na svom računu u banci.“ u odnosu na ekonomiste od kojih je 40,9% odgovorilo točno. Najviše točnih odgovora ima odgovor na pitanje ulaganja u dionice, dok su najviše dvojbi srednjoškolci imali kod odgovora na pitanje odnosa cijene državnih obveznica i kamatnih stopa, poražavajućih 26% - što ukazuje kako srednjoškolci nisu dovoljno upoznati s pojmom kamatnih stopa.

Pogleda li se razina signifikantnosti kod pitanja „Ako pasivna kamatna stopa na bankovnom računu iznosi 1%, a inflacija je jednaka 2%, koliko ćete nakon jedne godine imati na svom računu u banci“ može se uočiti kako vrijednost Hi kvadrat testa iznosi 0,045 ($p < 0,05$), što znači da je uočena statistički značajna razlika kod promatranih smjerova (ekonomska škola i ostali smjerovi), pri tome značajno više ispitanika iz ekonomske škole navodi više novaca nego prije godinu dana (45,5%) u odnosu na 21,3% ispitanika iz ostalih škola.

U istraživanju Lusardi et al. (2009: 3.) provedeno putem anketiranja osoba od 12 do 17 godina došli su do rezultata da samo 27% ispitanika posjeduje znanje o osnovnim financijskim konceptima, poput inflacije, diversifikacije rizika i u mogućnosti su izračunati jednostavne kalkulacije kamatnih stopa. I ako usporedimo rezultate iz SAD s rezultatima dobivenim u ovom istraživanju možemo reći srednjoškolci ne posjeduju znanje o financijskim pojmovima korištenim u anketi, poput kamatne stope, inflacije i vrijednosnih papira.

Tablica broj 9. također prikazuje dobivene odgovore na tvrdnje koja se odnose na financijsko znanje srednjoškolaca. Financijsko znanje srednjoškolaca je anketirano kroz tvrdnje vezane uz investicije i njihov rizik, inflaciju, vrijednosne papire i kreditnu karticu. Ispitanici su na tvrdnje odgovarali odabirom odgovora da i ne.

Tablica 9: Struktura odgovora ispitanika

		Smjer školovanja						p*
		Ekonomska škola		Ostalo		Ukupno		
		N	%	N	%	N	%	
Investicija s velikim povratom je najvjerojatnije visokorizična	Da	19	79,2%	85	50,0%	104	53,6%	0,007
	Ne	5	20,8%	85	50,0%	90	46,4%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Visoka inflacija znači da se troškovi života ubrzano smanjuju	Da	7	29,2%	42	24,7%	49	25,3%	0,638
	Ne	17	70,8%	128	75,3%	145	74,7%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Moguće je smanjiti nesistemički rizik portfelja investirajući na tržištu dionica ako se kupuju dionice različitih tvrtki koje kotiraju na burzi	Da	12	50,0%	63	37,1%	75	38,7%	0,223
	Ne	12	50,0%	107	62,9%	119	61,3%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Kreditna kartica je kartica na koju Vam poslodavac uplaćuje plaću	Da	3	12,5%	33	19,4%	36	18,6%	0,415
	Ne	21	87,5%	137	80,6%	158	81,4%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	

Izvor: Rezultati ankete.

U tablici 9. su prikazane tvrdnje kod kojih su srednjoškolci trebali odabrati je li navedena tvrdnja točna ili pogrešna. Kada pogledamo rezultate za ukupan broj ispitanika, najveći broj točnih odgovora ima tvrdnja „Kreditna kartica je kartica na koju Vam poslodavac isplaćuje plaću“, što ukazuje da su srednjoškolci upoznati s tim bankarskim proizvodom. S druge strane, najmanje točnih odgovora ima tvrdnja „Moguće je smanjiti nesistemički rizik portfelja investirajući na tržištu dionica ako se kupuju dionice različitih tvrtki koje kotiraju na burzi“, samo 38,7% ispitanika se složilo s tvrdnjom. Jednako kao i u tablici broj 12., vidljivo je da srednjoškolci ne razumiju pojam vrijednosnih papira te ostale pojmove vezane uz njih kao što su kotiranje na burzi i rizik portfelja.

Pogleda li se razina signifikantnosti kod pitanja „Označite s kvačicom tvrdnje koje smatrate točnima: Investicija s velikim povratom je najvjerojatnije visokorizična“ može se uočiti kako vrijednost H_i kvadrat testa iznosi 0,007 ($p < 0,05$), što znači da je uočena statistički značajna razlika kod promatranih smjerova (ekonomska škola i ostali smjerovi), pri tome značajno više ispitanika iz ekonomske škole navodi da je navedena tvrdnja točna (79,2%) u odnosu na 50,0% ispitanika iz ostalih škola, što u konačnici i je ispravno. Navedeno ukazuje da učenici ekonomskih škola imaju znanja o rizicima te da je financijsko obrazovanje ipak utjecalo na njihovo znanje.

Na tvrdnju da visoka inflacija znači ubrzano smanjenje životnih troškova i srednjoškolci ekonomskog smjera (70,8%) i ostalih usmjerenja (75,3%) su označili da je navedena tvrdnja

netočna, što dovodi do zaključka da razumiju pojam inflacije i da nema razlike s obzirom na smjer školovanja učenika. Tvrdnja o investicijama ima najmanje točnih odgovora, te je čak 50% ekonomista odgovorilo da i 50% ne, što dovodi do zaključka da učenici srednjih škola nedovoljno razumiju tržište dionica i kotaciju na burzi. Učenici neekonomskih škola ostvaruju još lošiji rezultat.

U tablici broj 10. prikazano je znanje ispitanika o likvidnosti imovine. Cilj je bio vidjeti da li učenici razumiju pojam likvidnosti imovine.

Tablica 10: Struktura odgovora ispitanika o likvidnosti

Prema Vašem mišljenju, koje je od navedenih najlikvidnija imovina:		Smjer školovanja						p*
		Ekonomska škola		Ostalo		Ukupno		
		N	%	N	%	N	%	
Novac na štednom računu	Da	5	20,8%	39	22,9%	44	22,7%	0,817
	Ne	19	79,2%	131	77,1%	150	77,3%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Novac na tekućem ili žiro računu	Da	10	41,7%	73	42,9%	83	42,8%	0,906
	Ne	14	58,3%	97	57,1%	111	57,2%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Automobil	Da	3	12,5%	16	9,4%	19	9,8%	0,634
	Ne	21	87,5%	154	90,6%	175	90,2%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Kuća ili stan	Da	10	41,7%	52	30,6%	62	32,0%	0,276
	Ne	14	58,3%	118	69,4%	132	68,0%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Računalo	Da	2	8,3%	12	7,1%	14	7,2%	0,821
	Ne	22	91,7%	158	92,9%	180	92,8%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	

Izvor: Rezultati ankete.

Od ponuđenih odgovora na pitanje „Koja je od navedenih najlikvidnija imovina“, najveću likvidnost ima novac na tekućem ili žiro računu. Taj odgovor je izabrao najvećih broj ispitanika, 42,8%, odnosno 41,7% učenika ekonomske škole i 42,9% učenika ostalih škola.

S obzirom na takav rezultat, možemo doći do zaključka kako su srednjoškolci upoznati s pojmom imovine.

Pogleda li se razina signifikantnosti kod svih promatranih varijabli može se uočiti kako vrijednost Hi kvadrat testa iznosi više od 0,05 ($p > 0,05$), što znači da nije uočena statistički značajna razlika s obzirom na smjer školovanja ispitanika, kada gledamo odgovore na pitanje „Koja je od navedenih najlikvidnija imovina“.

U sljedećoj tablici broj 11. su zbrojeni točni odgovori o financijskom znanju.

Tablica 11: Struktura točnih odgovora

		N	%
Ukupni točni odgovori	0	3	1,7%
	1	19	10,9%
	2	47	26,9%
	3	56	32,0%
	4	41	23,4%
	5	9	5,1%
	Ukupno	175	100,0%

Izvor: Rezultati ankete.

Ukupan broj pitanja u anketnom upitniku vezanih uz financijsko znanje iznosi 6.

Nadalje, pogledaju li se podatci za ukupne točne odgovore ispitanika može se uočiti kako 1,7% ispitanika nema niti jedan točan odgovor, 10,9% ima jedan točan odgovor, 26,9% ima 2 točna odgovora, 32,0% ima 3 točna odgovora, 23,4% ima 4 točna odgovora, dok 5,1% ima 5 točnih odgovora. Nitko od ispitanika nije točno odgovorio na svih 6 pitanja vezanih uz znanje.

Financijsko ponašanje

Pod financijskim ponašanjem misli se na način planiranja budućih troškova i načina uštede novca, odnosno način donošenja odluka pri kupnji ili izboru financijskog proizvoda u banci. Ispitanici su analizirani postavljanjem pitanja gdje su učili o upravljanju novcem, da li štede i na koji način te kako se ponašaju u donošenju svakodnevnih odluka koje utječu na njihovo financijsko zdravlje.

U tablici broj 12. postavljeno je pitanje da li srednjoškolci planiraju svoj mjesečni budžet, te ako jesu, da li se drže postavljenog plana.

Tablica 12: Planiranje budžeta

		Smjer školovanja						p*
		Ekonomska škola		Ostalo		Ukupno		
		N	%	N	%	N	%	
Planirate li svoj mjesečni budžet	Da	10	41,7%	68	40,0%	78	40,2%	0,876
	Ne	14	58,3%	102	60,0%	116	59,8%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Ako ste na prethodno pitanje odgovorili potvrdno, držite li se svog planiranog budžeta?	Da	8	61,5%	55	69,6%	63	68,5%	0,561
	Ne	5	38,5%	24	30,4%	29	31,5%	
	Ukupno	13	100,0%	79	100,0%	92	100,0%	

Izvor: Rezultati ankete

Na pitanje „Planirate li svoj mjesečni budžet?“ više je srednjoškolaca odgovorilo da ne planira, odnosno njih 59,8% što dodatno ukazuje na problem financijske pismenosti srednjoškolaca. Novac koji zarade na sezonskom poslu potroše te s obzirom da još uvijek žive s roditeljima, smatraju da nemaju potrebu za štednjom za budućnost.

Oni koji su ipak odgovorili da planiraju svoj mjesečni budžet, na pitanje „Držite li se svog planiranog mjesečnog budžeta?“, 68,5% njih je odgovorilo da se drži planiranog budžeta, što daje broj od 63 srednjoškolca od ukupnih 194. Također, na pitanje „Planirate li svoj budžet“ nije uočena statistički značajna razlika što dovodi do zaključka da na štednju ne utječe stečeno financijsko znanje u školi, kao što su prikazali rezultati u sljedećoj tablici broj 13.

Tablica 13: Informiranje ispitanika o upravljanju novcem

Gdje ste najviše naučili o upravljanju novcem?:		Smjer školovanja						p*
		Ekonomska škola		Ostalo		Ukupno		
		N	%	N	%	N	%	
Kod kuće.	Da	14	58,3%	121	71,2%	135	69,6%	0,200
	Ne	10	41,7%	49	28,8%	59	30,4%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
U školi.	Da	3	12,5%	6	3,5%	9	4,6%	0,050
	Ne	21	87,5%	164	96,5%	185	95,4%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
U razgovoru s prijateljima.	Da	4	16,7%	7	4,1%	11	5,7%	0,013
	Ne	20	83,3%	163	95,9%	183	94,3%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Iz medija - časopisi, novine, radio, televizija, internet.	Da	2	8,3%	10	5,9%	12	6,2%	0,641
	Ne	22	91,7%	160	94,1%	182	93,8%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Iz vlastitog iskustva upravljanja novcem.	Da	11	45,8%	81	47,6%	92	47,4%	0,868
	Ne	13	54,2%	89	52,4%	102	52,6%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	

Izvor: Rezultati ankete.

U nastavku ankete učenicima je postavljeno pitanje gdje su najviše naučili o načinu upravljanja novcem, tj. jesu li su naučili od prijatelja, u školi, u razgovoru i gledanju na koji način novcem raspolažu njihovi roditelji, kroz razne oblike medije ili vlastitim iskustvom? Dobiveni odgovori su podijeljeni odgovore na srednjoškolca s obzirom na smjer školovanja. Prema rezultatima prikazanim u tablici 13. vidljivo je da su srednjoškolci koji pohađaju ekonomsku školu najviše o novcu naučili kod kuće, čak 58,3% njih, zatim 45,8% njih tvrde da su naučili upravljati novcem iz vlastitog iskustva. Od ispitanika ostalih srednjoškolskih usmjerenja njih 71,2% je o upravljanju novcem naučilo od roditelja, zatim 47,6% iz vlastitog iskustva. Dobiveni rezultati dovode do zaključka kako trenutni način ekonomskog obrazovanja u srednjim školama nije učinkovit, te zahtjeva značajnu izmjenu. S obzirom da je

od ukupnog broja ispitanika svega 4,6% njih odgovorilo da su najviše o upravljanju novca naučili u školi, rezultati su iznimno poražavajući.

U sljedećem koraku je testirano, uz pomoć Hi kvadrat testa razlike u dobivenim odgovorima s obzirom na smjer škole koju pohađaju. Pogleda li se razina signifikantnosti kod pitanja „Gdje ste najviše naučili o upravljanju novcem: U školi, gdje ste najviše naučili o upravljanju novcem: U razgovoru s prijateljima“ može se uočiti kako vrijednost Hi kvadrat testa iznosi manje od 0,05 ($p < 0,05$), što znači da je uočena statistički značajna razlika s obzirom na smjer školovanja ispitanika, pri čemu ispitanici iz ekonomske škole u puno većoj mjeri navode da su u školi naučili upravljati novcem, točnije njih 12,5% dok od srednjoškolaca drugog smjera samo 3,5% ispitanika tvrdi da su o upravljanju novca naučili u školi.

Stav ispitanika prema štednji prikazan je u tablici broj 14. u kojoj su navedeni rezultati odgovora na pitanje na koji način štedite novac. Najviše ispitanika (njih 108 odnosno 55,7%) izjavilo je da novac ostavljaju u novčaniku dok je njih 17 odnosno 8,8% izjavilo da štede uplatom na račun u banci. Navedeno upućuje na zaključak da srednjoškolci nemaju naviku korištenja bankarskih proizvoda. Razlog tome može biti činjenica da njihovi roditelji novac također čuvaju u novčaniku, nisu dovoljno obrazovani o bankarstvu sustavu ili smatraju da im je novac najsigurniji kod njih. Navedeno dodatno ukazuje na važnost podizanja svijesti o važnosti financijske pismenosti te mudrog upravljanja novcem.

Tablica 14: Odgovori srednjoškolaca na pitanja o štednji

Na koji način štedite novac:		Smjer školovanja						p*
		Ekonomska škola		Ostalo		Ukupno		
		N	%	N	%	N	%	
Ne štedim	Da	9	37,5%	42	24,7%	51	26,3%	0,183
	Ne	15	62,5%	128	75,3%	143	73,7%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Ostavljam ga u novčaniku	Da	11	45,8%	97	57,1%	108	55,7%	0,300
	Ne	13	54,2%	73	42,9%	86	44,3%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Stavljam na žiro/tekući račun	Da	3	12,5%	24	14,1%	27	13,9%	0,830
	Ne	21	87,5%	146	85,9%	167	86,1%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Uplaćujem na štednju u banci	Da	2	8,3%	15	8,8%	17	8,8%	0,937
	Ne	22	91,7%	155	91,2%	177	91,2%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	

Izvor: Rezultati ankete

U sljedećem koraku se ispitivala razlika u odgovorima na pitanja o štednji i smjer školovanja ispitanika uz pomoć Hi kvadrat testa. Pogleda li se razina signifikantnosti kod svih promatranih varijabli može se uočiti kako vrijednost Hi kvadrat testa iznosi više od 0,05 ($p > 0,05$), što znači da nije uočena statistički značajna razlika s obzirom na smjer školovanja ispitanika. Najviše ispitanika je odgovorilo da novac ostavlja u novčaniku, čak njih 55,7%, dok najmanje njih štedi uplatom na štedni račun u banci, samo 8,8%. Samo 13,9% ispitanika je odgovorilo da novac štedi na žiro/tekućem računu, što smatram lošim rezultatom. Tijekom rada u banci, u razgovoru sa srednjoškolcima došla sam do spoznaje da vole novac koji prime na račun za sezonski rad, odmah po uplati podignuti kako bi ga imali uvijek pri ruci, te kako im roditelji ne bi imali uvid gdje novac troše, pošto po zakonu roditelji imaju punomoć po računu maloljetne djece.

Osim štednje, kako bih se stekao cjelokupni dojam o načinu ponašanja srednjoškolaca ispitanih za potrebe ovog istraživanja, financijsko ponašanje je prikazano i kroz odgovor na tvrdnje prikazane u tablici broj 15.

Tablica 15: Financijsko ponašanje srednjoškolaca

		Smjer školovanja						p*
		Ekonomska škola		Ostalo		Ukupno		
		N	%	N	%	N	%	
Ne pridajem previše pozornosti troškovima s kojima se suočavaju moji roditelji.	1 - Nikako se ne odnosi na mene	4	16,7%	27	15,9%	31	16,0%	0,563
	2	7	29,2%	54	31,8%	61	31,4%	
	3	5	20,8%	56	32,9%	61	31,4%	
	4	4	16,7%	17	10,0%	21	10,8%	
	5 - U potpunosti se odnosi na mene	4	16,7%	16	9,4%	20	10,3%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Prije kupovine pažljivo razmotrim da li si to mogu priuštiti	1 - Nikako se ne odnosi na mene	3	12,5%	4	2,4%	7	3,6%	0,008
	2	1	4,2%	4	2,4%	5	2,6%	
	3	7	29,2%	34	20,0%	41	21,1%	
	4	1	4,2%	59	34,7%	60	30,9%	
	5 - U potpunosti se odnosi na mene	12	50,0%	69	40,6%	81	41,8%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Prilikom odabira financijskog proizvoda (štednja, tekući/žiro račun), ne razmatram ponude većeg broja financijskih institucija.	1 - Nikako se ne odnosi na mene	5	22,7%	26	15,3%	31	16,1%	0,114
	2	3	13,6%	26	15,3%	29	15,1%	
	3	8	36,4%	89	52,4%	97	50,5%	
	4	0	0,0%	11	6,5%	11	5,7%	
	5 - U potpunosti se odnosi na mene	6	27,3%	18	10,6%	24	12,5%	

Izvor: Rezultati ankete.

Na tvrdnju „Ne pridajem previše pozornosti troškovima s kojima se suočavaju moji roditelji“ najmanji postotak ispitanika je odgovorilo da se navedena tvrdnja odnosi na njih, 10,3%. S obzirom da se srednjoškolci ne suočavaju sa troškovima režija, hrane, goriva i ostalih osnovnih potrepština na koje se troši najveći dio kućnog budžeta svake obitelji, rezultati su prihvatljivi. Oni pak pokazuju da su srednjoškolci donekle upoznati na koji način njihovi roditelji troše svoje plaće, te su svjesni troškova koje život nosi.

S većom razinom svijesti o svakodnevnim troškovima poput režija i troškova hrane smatram da bi srednjoškolci poboljšali financijske odluke i štedjeli više novaca.

Najbolje rezultate ima tvrdnja „Prije kupnje pažljivo razmotrim da li si to mogu priuštiti“, 41,8% ispitanika je odgovorilo da se navedena tvrdnja u potpunosti odnosi na njih – to predstavlja pozitivan rezultat te govori da srednjoškolci savjesno planiraju na što će potrošiti svoj novac i da materijalne stvari ne bih trebale utjecati na životno zadovoljstvo.

Pogleda li se razina signifikantnosti kod pitanja „Prije kupovine pažljivo razmotrim da li si to mogu priuštiti, veće zadovoljstvo mi stvara trošenje novaca nego štednja za budućnost“ može se uočiti kako vrijednost Hi kvadrat testa iznosi manje od 0,05 ($p < 0,05$), što znači da je uočena statistički značajna razlika s obzirom na smjer školovanja ispitanika, pri čemu ispitanici iz ekonomske škole u puno većoj mjeri navode kako se to u potpunosti odnosi na njih.

Financijski stavovi

Financijski stavovi prikazani su u anketnom upitniku kroz pet tvrdnji vezanih uz mišljenja ispitanika o temama vezanim uz novac, svijest o financijskom ponašanju štednje, trošenja novca kako bih zadovoljili trenutnu želju i postigli sreću i slično. S obzirom da financijsku pismenost čine znanje, ponašanja i stavovi, oni su dio anketnog upitnika kako bi se došlo do zaključka da li utječu na financijsko znanje.

U tablici broj 16. prikazani su stavovi ispitanika o preostalim tvrdnjama vezanih uz štednju, način života, zadovoljstvo kupovinom u odnosu na štednju te sreću povezanu s kupnjom proizvoda.

Tablica 16: Financijski stavovi srednjoškolaca

		Smjer školovanja						p*
		Ekonomska škola		Ostalo		Ukupno		
Smatram da sam štedljiva osoba	1- Nikako se ne odnosi na mene	3	13,0%	13	7,6%	16	8,3%	0,307
	2	7	30,4%	26	15,3%	33	17,1%	
	3	5	21,7%	59	34,7%	64	33,2%	
	4	4	17,4%	40	23,5%	44	22,8%	
	5 - U potpunosti se odnosi na mene	4	17,4%	32	18,8%	36	18,7%	
	Ukupno	23	100,0%	170	100,0%	193	100,0%	
Nastojim živjeti za danas, ne razmišljajući što će biti sutra	1 - Nikako se ne odnosi na mene	3	13,0%	35	20,6%	38	19,7%	0,206
	2	4	17,4%	48	28,2%	52	26,9%	
	3	6	26,1%	51	30,0%	57	29,5%	
	4	4	17,4%	16	9,4%	20	10,4%	
	5 - U potpunosti se odnosi na mene	6	26,1%	20	11,8%	26	13,5%	
	Ukupno	23	100,0%	170	100,0%	193	100,0%	
Veće zadovoljstvo mi stvara trošenje novaca nego štednja za budućnost	1 - Nikako se ne odnosi na mene	6	25,0%	26	15,3%	32	16,5%	0,000
	2	4	16,7%	41	24,1%	45	23,2%	
	3	4	16,7%	60	35,3%	64	33,0%	
	4	2	8,3%	32	18,8%	34	17,5%	
	5 - U potpunosti se odnosi na mene	8	33,3%	11	6,5%	19	9,8%	
	Ukupno	24	100,0%	170	100,0%	194	100,0%	
Kupovina stvari je iznimno važna za moju sreću	1 - Nikako se ne odnosi na mene	8	34,8%	35	20,6%	43	22,3%	0,329
	2	5	21,7%	52	30,6%	57	29,5%	
	3	4	17,4%	53	31,2%	57	29,5%	
	4	5	21,7%	23	13,5%	28	14,5%	
	5- U potpunosti se odnosi na mene	1	4,3%	7	4,1%	8	4,1%	
	Ukupno	23	100,0%	170	100,0%	193	100,0%	
Iznimno sam zainteresiran/a za širenje svog financijskog znanja.	1 - Nikako se ne odnosi na mene	4	17,4%	15	8,8%	19	9,8%	0,052
	2	6	26,1%	15	8,8%	21	10,9%	
	3	3	13,0%	50	29,4%	53	27,5%	
	4	4	17,4%	38	22,4%	42	21,8%	
	5 – U potpunosti se odnosi na mene	6	26,1%	52	30,6%	58	30,1%	
	Ukupno	23	100,0%	170	100%	193	100,0%	

Izvor: Rezultati ankete.

Na tvrdnju „Smatram da sam štedljiva osoba“ samo 18,7% ispitanika je odgovorilo da se tvrdnja u potpunosti odnosi na njih. Ispitanici ne razmišljaju da već sada trebaju uštediti za budućnost, i toga su i svjesni. Kvalitetnom edukacijom kroz sustav obrazovanja o financijama i važnosti štednje, promijenio bi se njihov način razmišljanja o štednji.

58 ispitanika je zainteresirano za širenje svog financijskog znanja, što znači da su svjesni da trenutno nemaju dostatno financijsko znanje za donošenje financijskih odluka, ali su spremni

to promijeniti. Ipak, smatram da je to poražavajuća brojka, te da puno veći broj ispitanih srednjoškolaca treba poboljšati svoje financijsko znanje.

S obzirom da je istraživanje pokazalo da više od polovice ispitanika štedi na način da novac ostavljaju u novčaniku odnosno da najmanje njih štedi uplatom na račun u banci, ne čudi činjenica da se većina ispitanika slaže sa tvrdnjom da nastoje živjeti za danas, ne razmišljajući što će biti sutra.

Na tvrdnju „Veće zadovoljstvo mi stvara trošenje novaca nego štednja za budućnost“ 33,3% ispitanika koji pohađaju ekonomsku školu su izjavili da se to u potpunosti odnosi na njih, a kod ostalih srednjih škola samo 6,5% ispitanika.

4.3. Analiza rezultata financijskog znanja s obzirom na osobna obilježja

U nastavku rada prezentira se provedena analiza financijskog znanja srednjoškolaca s obzirom na osobna obilježja ispitanika. Testiranje je provedeno putem Hi kvadrat testa. Rezultati su prikazani u tablici 17. s obzirom na broj točnih odgovora. Napravljena je usporedba u odnosu na spol ispitanika, godinu i smjer školovanja ispitanika, posao, školsko obrazovanje i navike planiranja mjesečnog budžeta.

Tablica 17: Usporedba razlike kod promatranih točnih odgovora o financijskom znanju s obzirom na osobna obilježja srednjoškolaca

		Ukupni točni odgovori (kategorije)						p*
		0 – 2		3		4 – 5		
		N	%	N	%	N	%	
Spol	Muško	22	31,9%	22	39,3%	13	26,0%	0,342
	Žensko	47	68,1%	34	60,7%	37	74,0%	
	Ukupno	69	100,0%	56	100,0%	50	100,0%	
Smjer školovanja	Ekonomska škola	8	11,6%	3	5,4%	9	18,0%	0,124
	Ostalo	61	88,4%	53	94,6%	41	82,0%	
	Ukupno	69	100,0%	56	100,0%	50	100,0%	
Godina školovanja	1.	4	5,8%	2	3,6%	5	10,2%	0,200
	2.	22	31,9%	13	23,2%	17	34,7%	
	3.	41	59,4%	34	60,7%	22	44,9%	
	4.	2	2,9%	7	12,5%	5	10,2%	
	Ukupno	69	100,0%	56	100,0%	49	100,0%	
Jeste li ikada radili posao za koji ste primili novčanu naknadu (plaću)	Da	50	72,5%	48	85,7%	40	80,0%	0,191
	Ne	19	27,5%	8	14,3%	10	20,0%	
	Ukupno	69	100,0%	56	100,0%	50	100,0%	
Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio pozitivan, koliko dugo ste radi	Nisam radio/la	15	23,4%	7	12,7%	8	17,4%	0,056
	Manje od 6 mjeseci	48	75,0%	39	70,9%	30	65,2%	
	Između 6 mjeseci i godinu dana	0	0,0%	5	9,1%	3	6,5%	
	Između jedne i dvije godine	0	0,0%	0	0,0%	2	4,3%	
	Preko dvije godine	1	1,6%	4	7,3%	3	6,5%	
	Ukupno	64	100,0%	55	100,0%	46	100,0%	
	Jeste li u svom dosadašnjem školskom obrazovanju slušali predmet koji bi Vam pomogao o lakšem razumijevanju financijskih pojmova	Da	26	37,7%	20	35,7%	21	
Ne	43	62,3%	36	64,3%	29	58,0%		
Ukupno	69	100,0%	56	100,0%	50	100,0%		
Planirate li svoj mjesečni budžet	Da	27	39,1%	22	39,3%	21	42,0%	0,943
	Ne	42	60,9%	34	60,7%	29	58,0%	
	Ukupno	69	100,0%	56	100,0%	50	100,0%	
Ako ste na prethodno pitanje odgovorili potvrdno, držite li se svog planiranog budžeta?	Da	23	67,6%	15	65,2%	17	65,4%	0,976
	Ne	11	32,4%	8	34,8%	9	34,6%	
	Ukupno	34	100,0%	23	100,0%	26	100,0%	

Napomena: *Hi kvadrat test

Izvor: Rezultati ankete.

Ako pogledamo broj točnih odgovora s obzirom spol ispitanika, vidljivo je da nema značajne razlike u broju točnih odgovora između učenika i učenica. Jednako tako, nema značajne razlike u broju točnih odgovora ni kod smjera školovanja i godine školovanja. Jedina razlika u broju točnih odgovora je kod ispitanika koji su radili posao za koji su primili novčanu naknadu, što je i očekivano s obzirom da su raspolagali s vlastitim zarađenim novcem, te su i kroz rad naučili vrijednost novca.

Pogleda li se razina signifikantnosti na tablici 17. kod svih promatranih osobnih podatakamože se uočiti kako vrijednost Hi kvadrat testa iznosi više od 0,05 ($p > 0,05$) za sve

varijable, što znači da nije uočen statistički značajan utjecaj osobnih podataka na razinu znanja ispitanika (broj točnih odgovora).

4.4. Testiranje hipoteza

Nakon teorijske analize postavljene su hipoteze da srednjoškolci na području Makarske Rivijere nisu financijski pismeni, te da su srednjoškolci ekonomskih škola financijski pismeniji od srednjoškolaca ostalih smjerova. Na osnovu dobivenih rezultata možemo konstatirati sljedeće činjenice o dokazivanju odnosno odbacivanju hipoteza.

H1: Srednjoškolci Makarske Rivijere nisu dovoljno financijski pismeni.

Kako bi se verificirale ili odbacile navedene hipoteze u obzir je uzeto 6 pitanja iz anketnog upitnika koja su se odnosila na znanje i razumijevanje financijskih pojmova. Među financijskim pojmovima spomenuti su vrijednosni papiri, tj. dionice i obveznice, kamatne stope, inflacija, kreditne kartice i likvidnost. U tablici broj 11. prikazani su rezultati ispitanika na pitanja o financijskom znanju, gdje je vidljivo da nijedan srednjoškolac nije točno odgovorio na svih 6 pitanja. Prosječan broj točnih odgovora iznosi 2,80 što je manje od 50% točnosti.

Što se pak financijskog ponašanja tiče, kao što je prikazano u tablici 12., veći dio ispitanika ne planira svoj budžet (59,8%), a oni koji ga planiraju ga ipak u većini slučajeva ne ostvare. S obzirom da rijetko štede novac i da kupuju ne vodeći računa o troškovima, financijsko ponašanje im nije prihvatljivo i postoji mnogo mjesta za napredak. Kada pogledamo stavove ispitanih srednjoškolaca, te činjenicu da im veće zadovoljstvo stvara trošenje i da žive za danas, ne razmišljajući o budućnosti, kao što je prikazano u tablici broj 16., rezultati nisu zadovoljavajući.

S tim navedenim, može se doći do zaključka da srednjoškolci Makarske Rivijere nisu dovoljno financijski pismeni, odnosno prihvaća se hipoteza H1.

Sljedeća hipoteza koja je formulirana prilikom sastavljanja istraživanja bila je hipoteza H2 koja glasi:

H2: Srednjoškolci ekonomskog smjera su financijski pismeniji od srednjoškolaca ostalih smjerova.

Srednjoškolcima ekonomskog smjera u strukovnom kurikulumu „leži“ proučavanje određenih financijskih zakonitosti, njihovo korištenje i sl., zbog čega srednjoškolci ekonomskog smjera bi trebali imati više financijskog znanja. S tim navedenim za očekivati je da će u konačnici biti financijski pismeniji.

Tablica 18: Prosječan broj točnih odgovora ispitanika

Ukupni točni odgovori	Smjer školovanja	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
	Ekonomska škola	20	3,05	1,234	,276
	Ostalo	155	2,77	1,110	,089

Izvor: Rezultati ankete.

U tablici 18. može se vidjeti da je prosječan broj točnih odgovora srednjoškolaca ekonomskog smjera 3,05 dok je prosječan broj točnih odgovora srednjoškolaca ostalih smjerova 2,77. Također, u tablici 9., 10. i 11. prikazani su rezultati odgovora na pitanje s obzirom na smjer školovanja, gdje jedino u pitanju „ako je pasivna kamatna stopa na bankovnom računu iznosi 1%, a inflacija je jednaka 2%, koliko ćete nakon jedne godine imati na svom računu u banci“ uočena statistički značajna razlika, s naglaskom da je 40,9% srednjoškolaca ekonomske škole odgovorilo točno na to pitanje, a 61,6% ostalih srednjoškolaca također. Pitanje u kojem je uočena statistički značajna razlika kod promatranih smjerova u korist ekonomskih srednjoškolaca je „investicija s velikim povratom je najvjerojatnije visokorizična“ gdje je 79,2% ekonomskih srednjoškolaca odgovorilo potvrdno, a 50% ostalih srednjoškolaca odgovorilo da. S takvim rezultatima, dolazi se do zaključka da iako su srednjoškolci ekonomske škole prosječno odgovorili na neznatno veći broj točnih odgovora (3,05 u odnosu na 2,77).

Kod financijskog ponašanja jednak je postotak srednjoškolaca ekonomske škole u odnosu na ostale koji planiraju svoj budžet. Poprilično jednake rezultate imaju i ako se pogleda odgovor na pitanja o pozornosti troškova, promišljenoj kupnji kao i odabiru financijskih proizvoda.

Kod financijskih stavova, rezultati se ne razlikuju značajno s obzirom na smjer školovanja, jedini stav koji se značajno razlikuje između srednjoškolaca je onaj prikazan u tablici broj 16. „Veće zadovoljstvo mi stvara trošenje novaca nego štednja za budućnost“, gdje se čak 33,3% ispitanika ekonomskog smjera školovanja slaže sa navedenom tvrdnjom, za razliku od ostalih

kojih je 6,5%. Takav stav dovodi do zaključka da pohađanje srednje ekonomske škole ne znači nužno i donošenje boljih financijskih odluka i veću financijsku pismenost.

S obzirom da je za potrebe istraživanja bilo potrebno da srednjoškolac točno odgovori na 4 od ponuđenih 6 pitanja kako bi se smatrao financijski pismenim, odbija se hipoteza H2 koja glasi da su srednjoškolci ekonomskog smjera financijski pismeniji od srednjoškolaca drugih smjerova.

S obzirom na rezultate prethodnih istraživanja, za očekivati je bilo da rezultati neće biti zadovoljavajući. Ipak, s obzirom da se ispitivanje provelo na mladim ljudima koji se tek po prvi put suočavaju s novcem i pojmovima kao što su štednja, investicije, vrijednosni papiri i slično, smatram da su rezultati prihvatljivi i da postoji mjesta za napredak, koji bi kroz pravilne edukacije i radionice bio iznimno brzo vidljiv. Srednjoškolci su idealna dobna skupina kad je u pitanju poboljšanje financijskog znanja, stavova i ponašanja jer se još uvijek nalaze u razdoblju učenja, te se puno brže prilagođavaju novim informacijama koje se pred njih stave.

5. ZAKLJUČAK

Svrha ovog rada je bila istražiti financijsku pismenost srednjoškolaca kako bi se dobivenim rezultatima ukazalo na potrebu daljnjeg ulaganja u edukativne radionice i programe financijske pismenosti u Republici Hrvatskoj.

Pojam financijske pismenosti je u posljednje vrijeme privukao veliku pažnju kako znanstvenika, tako i ministarstva obrazovanja i ostalih udruga, zahvaljujući rezultatima istraživanja koja su provedena po cijelom svijetu, koji ukazuju na nedovoljnu financijsku pismenost cijele populacije.

Od iznimne je važnosti financijska pismenost svih pojedinaca, međutim u ovom radu fokus je stavljen na pismenost mlade skupine s obzirom da su oni najranjivija skupina stanovnika. Razlog tome je što mladi sa završetkom školovanja dolaze na burzu rada ili odlaze na fakultet te se iz financijske ovisnosti o roditeljima dovode u situaciju financijske neovisnosti gdje po prvi puta sami raspolazu vlastitim novcem.

S obzirom da se prema istraživanjima starija populacija sve više susreće s dugovima koji su posljedica donošenja loših financijskih odluka, nužno je kroz kurikulum uvesti edukacije koje će mladima u što ranijoj dobi uvesti ispravne navike trošenja novca, štednje novca te razmišljanja o budućnosti.

U ovom radu je provedeno istraživanje u obliku online ankete na uzorku od 194 ispitanika s područja Makarske rivijere kako bi se utvrdilo da li su srednjoškolci financijski pismeni te postoji li razlika u financijskog pismenosti između učenika ekonomske škole i učenika ostalih srednjih škola.

Rezultati dobiveni istraživanjem podudaraju se sa rezultatima dobivenim u svijetu, te pokazuju da srednjoškolci nisu financijski pismeni te da ne postoji razlike u financijskoj pismenosti s obzirom na smjer školovanja. Za potrebe istraživanja, da bi se utvrdila financijska pismenost srednjoškolaca, potrebno je bilo točno odgovoriti na 4 od ukupnih 6 pitanja. Prosječan broj točnih odgovora je iznosio 2,8 što nije dovoljno da bi se konstatirala financijska pismenost srednjoškolaca. Također, za financijsku pismenost bilo je potrebno i utvrditi financijsko ponašanje i stavove ispitanih srednjoškolaca. Tvrdnjama i pitanjima postavljenim putem anketnog upitnika, rezultati dovode do zaključka da ispitanici srednjoškolci nemaju stvorenu svijest promišljanja o budućnosti, odnosno troše novac bez

razmišljanja što će biti sutra. Veću važnost im stvara trenutno zadovoljstvo kupnjom i trošenje novca, nego štednja.

Kad zbrojimo ukupne rezultate ispitanih srednjoškolaca o stavovima, ponašanju i znanju, možemo doći do zaključka da srednjoškolci nisu financijski pismeni, te da postoji veliki prostor za daljnji napredak. S obzirom da se srednjoškolci u svojoj dobi još uvijek ne susreću sa svakodnevnim troškovima kao što su plaćanje računa za režije i kupnja namirnica, razumljivo je da razumiju trošak s kojim se njihovi roditelji susreću, ali da tome i dalje ne pridonose veliki značaj. Novac koji zarade tijekom sezonskih mjeseci kada su zaposleni, kao i novac koji dobiju od roditelja troše na trenutnu zadovoljavanje trenutnih potreba.

Uvođenje programa financijske pismenosti u kurikulum srednjoškolskog obrazovanja je prijeko potrebno kako bih se poboljšala opća financijska pismenost u Republici Hrvatskoj. To znači da se u poboljšanju financijske pismenosti treba staviti jednaki fokus i na financijsko znanje, stavove i ponašanja, s obzirom da su sve tri komponente potrebne kako bi osoba bila financijski pismena. Hrvatska je kroz programe pokrenute u posljednjih par godina na jako dobrom putu, te će se iz godine u godinu ti rezultati početi prikazivati.

6. SAŽETAK

Prema navedenim teorijskim odrednicama i rezultatima istraživanja, temeljna problematika ovog istraživačkog rada podrazumijeva teorijsku i praktičnu analizu financijske pismenosti, i to s posebnim osvrtom na srednjoškolce. Financijska pismenost ovisi o velikom broju čimbenika, a obrazovanje je jedan od najvažnijih. U skladu s ovim problemom, empirijski će se analizirati stupanj financijske pismenosti među srednjoškolcima na području Makarske rivijere. Također, ispitivat će se i činjenica postoji li (i uolikoj mjeri) razlika u stupnju financijske pismenosti među srednjoškolcima ekonomskog te ostalih smjerova.

Makarska rivijera odabrana je zbog razvijenosti turizma i mogućnosti obavljanja sezonskih poslova. Rezultati pokazuju dasu učenici ekonomske škole slušali predmet vezan uz financije, te da su svoje financijsko obrazovanje stekli u školi. Također, učenici ekonomske škole razmatraju kupnju, štednju itd. Nije uočena značajna razlika u ukupnim točnim odgovorima s obzirom na smjer koji ispitanici pohađaju.

Ključne riječi: srednjoškolci, financijska pismenost, obrazovanje, znanje, štednja.

SUMMARY

According to the theoretical guidelines and the results of the research, the basic theme of this research paper involves the theoretical and practical analysis of financial literacy, with special reference to high school students. Financial literacy depends on many factors, and education is one of the most important. In line with this problem, the level of financial literacy among high school students in the Makarska Riviera was empirically analysed. Also, examined will be the fact whether (and to what extent) there is a difference in the level of financial literacy between high school students in economics and other fields. The Makarska Riviera is chosen because of the development of tourism and the ability to do seasonal jobs. The results show that the economics students listened to a subject related to finance, and that they received their financial education at school. In addition, economics students consider buying, saving, etc. No significant difference is observe in the overall correct answers given the course the respondents were taking.

Keywords: high school students, financial literacy, education, knowledge, savings.

7. LITERATURA:

1. Allgood, S. A. Walstad, W.(2012.): The Effects of Perceived and Actual Financial Literacy on Financial Behaviors, dostupno na: <https://ssrn.com/abstract=2191606> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2191606> [12.01.2020.]
2. Anđelinović, M., Pavković, A., Mišević, D. (2016.): Mjerenje financijske pismenosti studenata Sveučilišta u Zagrebu. EFZG workingpaperseries. 2016. Vol 1, No. 10, pp. 1 – 20.
3. Balen, M. (2017.): Financijska pismenost i obrazovanje u Hrvatskoj. Političke analize. 2017. Vol. 8, No. 32, pp. 22 – 26.
4. Bujan, I., Cerović, LJ., Dukić Samaržija, N. (2016.): Socio – demografske determinante financijske pismenosti građana Republike Hrvatske. Ekonomski pregled. 2016. Vol. 67, No. 3, pp. 206 – 226.
5. Copur, Z. (2015.): Handbook of research on behavioural finance and investment strategies: Decision making in the financial industry. Hacettepe University, Turkey. A volume in the Advanced in finances, accounting and economics book series.
6. Cvrle, D. (2014.): Povezanost koncepta financijske pismenosti s uspješnošću upravljanja osobnim financijama. Doktorski rad. Sveučilište u Zagrebu, Ekonomski fakultet Zagreb.
7. EBF-FBE (2019.): Financial literacy – empowering consumers to make the right choices, Guid oRavoet Editor Responsable, Brussels, May 2009. Dostupno na: http://www.ebffb.eu/uploads/documents/publications/Reports/Fin%20Literature/D0305C-2009-EBF_Financial_Education_-_rev7-26-9_webversion-2009-00831-01-E.pdf [13.05.2019.]
8. Erste banka (2020.): Dostupno na: <https://www.erstebank.hr/hr/o-nama/drustveno-odgovorno-poslovanje/skola-pametnih-financija> [06.05.2020.]
9. Financial Dictionary (2019.): Finance. Dostupno na: <https://financial-dictionary.thefreedictionary.com/finance> [01.03.2019.]
10. Grad Makarska (2019.): Dobrodošli u Makarsku, Grad Makarska, Dostupno na: <https://makarska-info.hr/>, [09.03.2019.]
11. HANFA (2015.): Financijska pismenost, HANFA, Dostupno na: <https://www.hanfa.hr/media/1459/fin-pismenost-bro%C5%A1ura.pdf>, [04.03.2019.]

12. HANFA (2016.): Predstavljani rezultati istraživanja Mjerenje financijske pismenosti, HANFA, Dostupno na: <https://www.hanfa.hr/vijesti/04022016-predstavljani-rezultati-istrazivanja-mjerenje-financijske-pismenosti/> [06.03.2019.]
13. HNB (2015.): Mjerenje financijske pismenosti i financijske uključenosti u Hrvatskoj, HNB, Dostupno na: https://www.hnb.hr/documents/20182/499482/hp04022016_prezentacija.pdf/120e9a61-eb20-4410-8efe-372a6e27afde, [06.03.2019.]
14. Hrvatski jezični portal (2019.): Financije. Dostupno na: <http://hrvatski.enacademic.com/98757/financije> [01.03.2019.]
15. Hrvatski leksikon (2019.): Financije. Dostupno na: <https://www.hrleksikon.info/definicija/financije.html> [01.03.2019.]
16. Kaiser, T. Lusardi, A. , Menkhoff, L., Urban, C. (2020.) Financial Education Affects Financial Knowledge and Downstream Behaviors, Wharton Pension Research Council Working Paper No. 2020-07, dostupno na https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3588131 [2.7.2020.]
17. Kempson, E., Collard, S., Moore, N. (2005): Measuring financial capability: an exploratory study. Financial Services authority (FSA). Consumer research 37.
18. Klapper, L., Lusardi, A., van Oudheusden, P. (2015.): Financial Literacy Around the World. Journal of Pension Economics and Finance.
19. Lončar, I., Golemac, Z. (2015): Važnost ekonomskog obrazovanja za unapređenje financijskog znanja. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu, godina 23, br. 1., 2015. pp. 148-162.
20. Lusardi, A. (2010) : Financial Capability in the United States: Consumer Decision-Making and the Role of Social Security, MRRC WorkingPaper n 2010-226. September 2010.
21. Lusardi, A., Mitchell, O.S. (2007): Financial Literacy and Retirement Planning: New Evidence from the Rand American Life Panel, October 2007.
22. Lusardi, A., Mitchell, O.S. (2009): How ordinary consumers make complex economic decisions: Financial literacy and retirement readiness. NBER Workingpaper 15350.
23. Lusardi, A., Mitchell. O.S. (2011): Financial Literacy around the World: An Overview. Journal of Pension Economics and Finance, 2011
24. Lusardi, A., Mitchell, O.S., Curto, V., (2009): Financial Literacy among the Young: Evidence and Implications for Consumer Policy. National Bureau of economic research. September 2009.

25. Lusardi, A., Mitchell, O.S., Curto, V., (2010): Financial Literacy among the Young. *Journal of Consumer Affairs*, January 2010.
26. MFIN (2019.): Financijska pismenost potrošača. Dostupno na: <http://www.mfin.hr/hr/financijska-pismenost-potrosaca> [09.03.2019.]
27. Mlinarević, V. (2004.): Stilovi slobodnog vremena srednjoškolaca Slavonije i Baranje. *Pedagoški istraživanja*. 2004. Vol. 1, No. 2, pp. 241 – 256.
28. MNO (2019.): Financijska pismenost je, kao i zdrava prehrana, temelj za kvalitetniji život. Dostupno na: <https://mzo.hr/hr/financijska-pismenost-je-kao-zdrava-prehrana-temelj-za-kvalitetniji-zivot> [23.04.2019.]
29. Narodne novine (2015.): Nacionalni strateški okvir financijske pismenosti potrošača za razdoblje od 2015. do 2020. godine i Akcijski plan unaprjeđenja financijske pismenosti potrošača za 2015. godinu. *Narodne novine*, br. 11/2015
30. Norvilitis, J. M., Merwin, M. M., Osberg, T. M., Roehling, P. V., Young, P. Kamas, M. M. (2006.): Personality Factors, Money Attitudes, Financial Knowledge, and Credit-Card Debt in College Students. *Journal of Applied Social Psychology*, 36: 1395–1413.
31. Nguyen, T., Rózsa, Z., Belás, J., & Belásová, L. (2017). The effects of perceived and actual financial knowledge on regular personal savings: Case of Vietnam. *Journal of International Studies*, 10(2), 278-291.
32. OECD (2005.): *Improving Financial Literacy: Analysis of Issues and Policies*. Paris. OECD.
33. OECD (2012.): PISA 2012 Financial Literacy Framework. Dostupno na: http://www.oecd.org/finance/financial_education/PISA2012FrameworkLiteracy.pdf [14.05.2019.]
34. OECD (2013.): Financial literacy and inclusion: Results of OECD/INFE Survey Across Countries and by Gender. Dostupno na: https://www.oecd.org/daf/fin/financial_education/TrustFund2013_OECD_INFE_Fin_Lit_and_Incl_SurveyResults_by_Country_and_Gender.pdf [14.05.2019.]
35. OECD (2014.) : PISA 2012 Results: Students and Money (Volume VI) Financial Literacy Skills for the 21st Century: Financial Literacy Skills for the 21st Century. OECD Publishing.
36. OECD (2015): PISA 2015 Results (Volume IV). Dostupno na: <https://www.oecd.org/education/pisa-2015-results-volume-iv-9789264270282-en.htm> [14.05.2019.]

37. OECD (2019.): Measuring Financial Literacy: Questionnaire and Guidance Notes for Conducting an Internationally Comparable Survey of Financial Literacy. Dostupno na: <https://www.oecd.org/finance/financial-education/49319977.pdf> [04.03.2019.]
38. OECD (2019.): The Importance of Financial Education. Dostupno na: <http://www.oecd.org/finance/financial-education/37087833.pdf> [01.03.2019.]
39. Opoku, A. (2015.): Financial literacy among senior high school students (BA economics and geography), University of science and technology, School of business, college of arts and social sciences, 2015., pp. 35.
40. Palac, S., Mabić, M., Čucović, D. (2017.): Financijska pismenost studenata na Sveučilištu u Mostaru. Third international scientific conference ERAZ 2017. 2017. Vol 1, No. 1, pp. 230 – 237.
41. Pepur, S., Rimac Smiljanić, A., Vukava, I. (2019): Potiču li financijska znanja planiranje za mirovinu?, Financijska kretanja - najnoviji događaji i perspektive (ur. Rimac Smiljanić, A.; Šimić Šarić, M.; Visković, J.), Split: Sveučilište u Splitu, Ekonomski fakultet, 2019. str. 323.-349.
42. Poduzetništvo (2019.): Financijskim obrazovanjem do financijske pismenosti. Dostupno na: <http://www.poduzetnistvo.org/news/financijskim-obrazovanjem-do-financijske-pismenosti> [02.03.2019.]
43. PVZG (2019.): Zašto je važna financijska pismenost?. Dostupno na: <http://www.pvzg.hr/hr/article/zasto-je-vazna-financijska-pismenost-566/> [01.03.2019.]
44. Raiffeisenbank (2020): Financijsko opismenjavanje. Dostupno na: <https://www.rba.hr/drustveno-odgovorno-poslovanje/financijsko-opismenjavanje> [06.05.2020.]
45. RAND Corporation (2019.): Defining and Measuring Financial Literacy. Dostupno na: https://www.rand.org/content/dam/rand/.../RAND_WR708.pdf [02.03.2019.]
46. Remund, D.L. (2010.) : Financial literacy explicated: The case for a clearer definition in an increasingly complex economy. The journal of consumer affairs. 2010. Vol. 44, No. 2., pp. 276-295.
47. Social Impact Award Hrvatska (SIA) (2019.): Dostupno na: <https://croatia.socialimpactaward.net/proglaseni-dobitnici-nagrada-programa-social-impact-award-hrvatska/> [19.05.2020.]
48. Škreblić Kirbiš, I., Vehovec, M., Galić, Z. (2017.): Odnos između financijskog zadovoljstva i financijske pismenosti: istraživanje rodničkih razlika. Društvena istraživanja: časopis za opća društvena pitanja. 2017. Vol. 26, No. 2, pp. 165 - 185.

49. Štedopis (2019.): Financijska pismenost je važna za nastavak obrazovanja. Dostupno na: <https://www.stedopis.hr/financijska-pismenost-je-vazna-za-nastavak-obrazovanja> [23.04.2019.]
50. Vehovec, M. (2011.): Financijska i mirovinska pismenost: međunarodna iskustva i prijedlozi za Hrvatsku. Privredna kretanja i ekonomska politika. 2011. Vol. 21, No. 129, pp. 65 – 85.
51. Vehovec, M., Rajh, E. (2015.): Financijska pismenost građana u Hrvatskoj. Privredna kretanja i ekonomska politika. 2015. Vol. 24, No. 1, pp. 53 – 76.
52. Vukava, I., Rimac Smiljanić, A. (2017): Financijska pismenost studenata u Hrvatskoj, Financije na prekretnici: Imamo li snage za iskorak?, (ur. Blažić, H; Dimitrić, M.; Pečarić, M.), Rijeka: Ekonomski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2017. str. 339-356.
53. Zait, A., Berteau, P. E. (2014.): Financial Literacy – Conceptual Definition and Proposed Approach for a Measurement Instrument. Journal of Accounting and Management JAM 2014. vol. 4, no. 3.
54. Zelenika, R. (2007.): Klasifikacija znanosti u fokusu metodologije i tehnologije znanstvenoga istraživanja. Ekonomski fakultet Rijeka, Rijeka.
55. Zoroja, J. (2010.): Simulacijske igre u području financija: Pregled i kritička analiza. Zbornik Ekonomskog fakulteta u Zagrebu. 2010. Vol. 8, No. 2, pp. 213 – 222.
56. WB (2010.): Financial Access 2010 : The state of Financial Inclusion Through the crisis. 2010 by the Consultative Group to Assist the Poor/The World Bank Group. Washington USA. September 2010. <http://documents.worldbank.org/curated/en/997001468160497796/pdf/633320WP0Finan00Box0361513B0PUBLIC0.pdf> [14.05.2019.].

POPIS SLIKA

Slika 1. Usporedba financijskog znanja u Hrvatskoj i drugim zemljama	25
--	----

POPIS TABLICA

Tablica 1.: Spol i srednjoškolsko usmjerenje	31
Tablica 2.: Dob ispitanika	32
Tablica 3.: Srednjoškolsko usmjerenje	32
Tablica 4.: Godina i smjer školovanja	33
Tablica 5.: Plaćeni posao u odnosu na smjer školovanja	34
Tablica 6.: Radno iskustvo srednjoškolaca	34
Tablica 7.: Usporedba s obzirom na smjer školovanja	35
Tablica 8.: Struktura odgovora ispitanika	36
Tablica 9.: Struktura odgovora ispitanika	38
Tablica 10.: Struktura odgovora ispitanika o likvidnosti	39
Tablica 11.: Struktura točnih odgovora	40
Tablica 12.: Planiranje budžeta	40
Tablica 13.: Informiranje ispitanika o upravljanju novcem	41
Tablica 14.: Odgovori srednjoškolaca na pitanja o štednji	42
Tablica 15.: Financijsko ponašanje srednjoškolaca	43
Tablica 16.: Financijski stavovi srednjoškolaca	45
Tablica 17.: Usporedba razlike kod promatranih točnih odgovora o financijskom znanju s obzirom na osobna obilježja srednjoškolaca	47
Tablica 18.: Prosječan broj točnih odgovora ispitanika	49

PRILOZI

Prilog 1.

Upitnik: Financijska pismenost srednjoškolaca

Poštovani/a,

Ovo istraživanje se provodi u svrhu izrade diplomskog rada na Ekonomskom fakultetu u Splitu. Cilj istraživanja je ispitati financijsku pismenost srednjoškolaca na području Makarske Rivjere. Anketa je anonimna i biti će korištena isključivo u svrhu navedenog istraživanja.

1. Spol

- ☐ Muško
- ☐ Žensko

2. Dob:

3. Smjer školovanja

- ☐ Ekonomska škola
- ☐ Hotelski turistički tehničar
- ☐ Jezična gimnazija
- ☐ Opća gimnazija
- ☐ Elektrotehničar
- ☐ Turističko-hotelijski komercijalist
- ☐ Konobar
- ☐ Kuhar
- ☐ Automehaničar
- ☐ Frizer

4. Jeste li ikada radili posao za koji ste primili novčanu naknadu(plaću)?

- ☐ Da
- ☐ Ne

5. Ako je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio pozitivan, koliko dugo ste radili?

- ☐ Nisam radio/la
- ☐ Manje od 6 mjeseci
- ☐ Između 6 mjeseci i godinu dana
- ☐ Između jedne i dvije godine
- ☐ Preko dvije godine

6. Jeste li u svom dosadašnjem školskom obrazovanju slušali predmet koji bi Vam pomogao o lakšem razumijevanju finansijskih pojmova?

- ☐ Da
- ☐ Ne

7. Planirate li svoj mjesečni budžet?

- ☐ Da
- ☐ Ne

8. Ako ste na prethodno pitanje odgovorili potvrdno, držite li se svog planiranog budžeta? Ukoliko je Vaš odgovor na prethodno pitanje bio negativan, zanemarite ovo pitanje.

- ☐ Da
- ☐ Ne

9. Gdje ste najviše naučili o upravljanju novcem?

- ☐ Kod kuće
- ☐ U školi
- ☐ U razgovoru s prijateljima
- ☐ Iz medija: časopisi, novine, radio, televizija, internet
- ☐ Iz vlastitog iskustva upravljanja novcem

10. Na koji način štedite novac?

- ☐ Ne štedim

- ☐ Ostavljam u novčaniku
- ☐ Stavljam na žiro/tekući račun
- ☐ Uplaćujem na štednju u banci

11. Kod sljedećih tvrdnji izrazite svoj stupanj sličnosti s navedenim činjenicama, imajući na umu da 1 znači "Nikako se ne odnosi na mene" a 5 "U potpunosti se odnosi na mene".

- ☐ Ne pridajem previše pozornosti troškovima s kojima se suočavaju moji roditelji
- ☐ Prije kupovine pažljivo razmotrim da li si to mogu priuštiti.
- ☐ Prilikom odabira financijskog proizvoda(štednja, tekući/žiro račun), ne razmatram ponude većeg broja financijskih institucija.
- ☐ Iznimno sam zainteresiran/a za širenje svog financijskog znanja.
- ☐ Smatram da sam štedljiva osoba.
- ☐ Nastojim živjeti za danas, ne razmišljajući što će biti sutra.
- ☐ Veće zadovoljstvo mi stvara trošenje novaca nego štednja za budućnost.
- ☐ Kupovina stvari je iznimno važna za moju sreću.

12. Ulaganje u samo jednu dionicu je sigurnije nego ulaganje u nekoliko različitih donica.

- ☐ Točno
- ☐ Netočno

13. Obveznica s rokom dospijeca od 15 godina u pravilu će jamčiti niži prinos od obveznice koja dospijeva za 5 godina.

- ☐ Točno
- ☐ Netočno

14. Ako pasivna kamatna stopa na bankovnom računu iznosi 1%, a inflacija je jednaka 2%, koliko ćete nakon jedne godine imati na svom računu u banci?

- ☐ Više novaca nego prije godinu dana.
- ☐ Manje novaca nego prije godinu dana.
- ☐ Jednako novaca kao prije godinu dana.

15. Ako kamatne stope rastu, cijena državnih obveznica?

- ☐ Raste.
- ☐ Pada.
- ☐ Ostaje ista.
- ☐ Nemoguće je to predvidjeti.

16. Označite tvrdnje koje smatrate tačnima.

- ☐ Investicija s velikim povratom je najvjerojatnije visokorizična.
- ☐ Visoka inflacija znači da se troškovi života ubrzano smanjuju.
- ☐ Moguće je smanjiti nesistemički rizik portfelja investirajući na tržištu dionica ako se kupuju dionice različitih tvrtki koje kotiraju na burzi.
- ☐ Kreditna kartica je kartica na koju Vam poslodavac uplaćuje plaću.

17. Prema Vašem mišljenju, koje je od navedenih najlikvidnija imovina?

- ☐ Novac na štednom računu
- ☐ Novac na tekućem ili žiro računu
- ☐ Automobil
- ☐ Kuća ili stan
- ☐ Računalo